

MOJSTER FRANÇOIS VILLON

ZA PETSTOLETNIČNO PESNIKOVEGA ROJSTVA

ALFONZ GSPAN

Il n'est tresor que de vivre à son aise.

(*Ballade intitulée: Les contredictz de Franc-Gontier.*)

Je congnois tout, fors que moy-mesme.

(*Ballade des menus propos.*)

Letos — nescimus diem neque horam — bo minila petstoletnica Villonovega rojstva. Bolj ko se odmika čas in bolj ko se grmadijo leta na zgodovino srednjega veka, bolj nam iskalci razodevajo podobo tega zagonetnega duha, tega blodnega razbojnika, potepuha, tatu in pesnika. Začudo: pol tisočletja je omahnilo v nepovratnost, pol tisočletja že rumenijo pergamentni folijanti, rjavijo jekleni oklepi in sulice, trohniijo tkanine, podobe, kipi — njegov lik pa je večji in večji. Zdi se, da vladajo v svetu duha nedognane, protinaturne zakonitosti in da je udaril človek s čelom ob paradoks.

Kdorkoli si že, pa se sprehajaš po muzejskih zakladnicah, kjer plove sladak vonj po davno preminulem življenju, po lepih ženah, razlitem vinu in preliti krvi, iščeš po spominu nazaj in skušaš z lastnim življenjem oživiti te posode, obleke in obraze. In naposled vidiš, da ni rokopisa, da ni primitiva ne melodije, ki bi mogli v naših dneh zaživeti tako, kot so živeli pred stoletji. Vsi ti predmeti nosijo vsak svojo točno inventurno številko, svoj pečat, svojo letnico. Sami dokumenti so to, ki ti pripovedujejo o izpremenljivosti zakonov resnice in lepote.

Tako prede človek svoje misli, ko hodi po tistih ozkih ulicah starega Quartier-latina: od Clunyskega muzeja, mimo cerkvice svetega Severina, čez Seineo proti notredamski katedrali. (Kolikokrat je premeril to pot François Villon, kadar mu je legla na dušo kakor dušljiv dim samota samostanske celice in se mu je zahotelo igre, vina in solnčnih deklet po pivnicah starega Pariza.) In vsakokrat, ko prispe človek v magnetno območje te zgradbe, je kakor uročen od pogledov portalnih svetnikov. Mrtve oči zro na popotnika kakor oči človeka, ki nekaj premišlja, gleda, pa ne vidi. Kaj, če sedajo golobje svetnikom v naročja! Ti okameneli zbori stoje negibno, kakor da poslušajo nebeške registre cerkvenih orgel. Njih kretnje so pokojne in svečane prav kakor so mirne gube njihovih tunik — nič niso podobne kretnjam bulvarskih sejmarjev in agitatorjev — pa vendar vabijo. V donebesnih ladjah trepeče zelen mrak, kakor da je vsa cerkev potopljena v dno jezera. Skozi mavrične rešetke gotskih

oken sije dan; svetlobni žarki uhajajo skozi drobna sita in vsi tisti, ki bi utegnili motiti človekovo zbranost in ga zavajati v skušnjava, ostajajo zunaj med lipami. Med legijoni usločenih stebrov dremljejo oltarji iz počrnele hrastovine. Pod oboki, kjer je mrak najbolj gost, gorijo lučke pod nogami čudodelne Gospe. Tla tam okrog so vsa gladka in svetla od poklekanja. (O, ko bi bolečina pustila v kamenitih tleh kako sled, bi našel tam mesto, kjer je klečala Villonova mati in prosila za svojega propalega sina tisto uro, ko mu je prečital mestni predstojnik smrtno obsodbo.) Pa bodi popotnik, jagnje ali bogokletnik, tak gotski hram ima čudno moč. Čeprav ne veš ne za letnico ne za povest o postanku teh ogromnih skladov obdelanega kamena, strmiš v skrivnostno lepoto sto in stoletne umetnine in občuduješ to mračno ubranost.

Nekako tako neposredno kakor vpliva taka srednjeveška arhitektura, vpliva na človeka Villonova umetnost. Res, da je čas izpremenil marsikak zvok, da se je marsikatera beseda izgubila in je danes kakor onemela, res, da je tudi marsikatera roka kakšno besedo predstavila in preobrnila — ni pa onemela večna človečnost Villonovih verzov in ni roke, ki bi mogla preobrnliti njihovo bistvo.

Kdo je prav za prav ta zagonetni Villon?

François Villon je prvi moderni lirik v evropski književnosti! Ta ugotovitev zveni skoraj preveč sodobno in spominja na rekord. Nič takega nimamo zdaj v mislih. Sodobni pomen te besede nosi v sebi kal minljivosti. Rekord v naših dneh so enodnevne številke, danes so, jutri že ne veljajo več. Villon pa je bil in je ostal. Moderen je zato, ker ima kljub vsej starosti človeku naših časov še vedno povedati kaj resničnega, kaj življenjskega. V tem je njegova absolutna cena. Relativno je bil moderen zato, ker je živel drugače kot njegovi osladni sodobniki, ker se je odrekel vsem zlaganim rabam tačasne družbe, ker je zavrgel naslove, karijero, ime, moralo in čast ter se pogreznil v najskrivnostnejšo temo človeške družbe: med vagabunde, zločince in zvodnike, in ker je dvigal iz dna prvine življenja. Kljub vsem časovnim znakom, celo kljub vsem pozabam, kljub arhaični besedi in obliki je Villonova poezija prav radi svoje čistosti, svoje neposrednosti in spontanosti ostala za vse čase ena najlepših podob zagonetke človeškega srca in njegovega nemira.

I

Vsako življenje je sečišče nešteti energij. Vsaka umetnina, kristalizacija življenja, ni le plod individualnih, eruptivnih, vertikalnih sil, temveč je hkrati rezultanta kolektivnih, nivelizujočih, horizontalnih energij: politične, družabne, gospodarske konstelacije. Če se hočemo torej do-

tipati do zadnjih imperativov ustvarjanja, moramo poznati tudi vsaj silhueto časa, v katerem je kakšna umetnina nastajala. Zato najprej na kratko o dobi, ki se časovno krije z mejami Villonovega življenja.

Zgodovina francoskega XV. stoletja je natrpana z velikimi dogodki najdalekosežnejših posledic. Prvo je strahotna stoletna vojna za dediščino francoskih kraljev med domačimi dinasti in angleškim kraljestvom. Ta vojna je pustošila francosko zemljo še vso prvo polovico XV. stoletja. Kralj Charles VII. ni imel ne sredstev ne vpliva in ne ugleda. Po dolgi vrsti težkih teritorijalnih izgub, ki so skrčile kraljevo posest na polovico nekdanjega francoskega ozemlja, se je proti koncu 3. desetletja francoski narod pod sugestivnim vplivom versko zamaknjene Device Orleanske sam organiziral v krepko obrambno silo in izvojeval nekaj sijajnih zmag. Kljub nepozabni blamaži, ki jo je doživela francoska cerkvena in posvetna oblast prav v letu Villonovega rojstva s tem, da je žrtvovala na račun čarovniških procesov svojo veliko nacionalno junakinjo, njo, ki je sama pripomogla, da je bil Charles VII. priznan za legitimnega kralja, je bilo ljudstvo tako prežeto z zmagoslavjem, da je osvajalo spet kos za kosom domače zemlje in izganjalo nadležnega okupatorja. Vojna je trajala s presledki tja do leta 1453., dokler ni bila angleška oblast izrinjena prav do skrajnega severa, do zadnje pomorske trdnjave Calais.

Tem vojnám s tujci so se pridružile še težke notranje borbe med kraljevsko oblastjo in med domačo fevdalno gospodo, ki so izzivale po deželi nevarne upore in uničevale to, česar ni uničil sovražnik. Sam prestolonaslednik, poznejši kralj Louis XI., se je uprl svojemu očetu, se zatekel v varstvo mogočnega burgundskega kralja in od tam podpiral upornike. Posledice vseh teh pobojev so bile strahotne. Prebivalstvo je bilo obupno razredčeno in razkropljeno. Cele vasi so bile neobljudene in še mesta so bila, kljub močnemu priseljevanju z dežele, napol prazna. Polja, ki so nekoč tako bogato rodila, sta prerasla robida in osat. Kronisti pripovedujejo, da je bilo v Parizu na stotine hiš praznih, da ni bilo sredstev za popravilo javnih poslopij, da so se udirali stropi cerkvá, da je moral notredamski kapitelj nositi naprodaj zlatnino iz svojih zakladnic in da je še komaj dobil kupce, da je zavladala po deželi strašna lakota. Poleg splošnega pomanjkanja je izbruhnila še kuga in ljudje, ki so ležali po bolnicah, so umirali bolj za lakoto kot za kugo. Ker tačas še ni bilo redne vojske in so morali fevdni gospodje sami skrbeti za orožje in za vojake, so pritiskali svoje podložnike in odirali malega človeka. Javni organi, ki bi morali vzdrževati red in mir, niso prejeli svojih mezd, pomagati so si morali pač sami s tatvino in sleparstvom na

debelo. Zaradi pogostih premirij pa tudi z organizacijo redne vojske so se stari vojaki razšli. A takle veteran, ki si je služil kruh le s plenom in nasiljem, se ni mogel kar čez noč preleviti v delavnega kmeta in meščana. Odpuščeni vojaki so se jeli zbirati v strahotne roparske tolpe in nobena oblast jim ni mogla do živega. Strah pred „écorceurji“, tako so se imenovali ti razbojniki, je bil tolikšen, da so celo do zob oboroženi graščaki trepetali pred njimi. Da bi jim pa bila ta nadlega manj nevarna, so vabili najbolj razvpite razbojnike na svoje gradove, jim prirejali velike gostije in jim poklanjali bogate darove ter celo trpeli galantne igre z grajskimi gospemi in gospodičnami. In nič ni bilo nenavadnega, če se je sam graščak pridružil njihovim tolпам. Nastala je splošna anarhija in povrnila se je oblast sirove sile kot za časa najtemnejšega fevdalizma.

Kraljeva oblast je bila brez vsakršnega vpliva. Pokrajinski dinasti so sami najbolj ovirali vzpostavitev miru z neprestanimi zarotami. Ta navzkrižna valovanja pa so se jela radi novih momentov razbijati ob čerih centralne oblasti. Razvrat, ki ga je povzročila stoletna vojna, je le še pospešil splošni pojav ekonomskega prevrata, namreč prehod iz naturalnega gospodarstva v denarno gospodarstvo. Francosko delavno ljudstvo, ki je moralo pretrpeti toliko gorja, si je v izredno kratkem času opomoglo. Francoz, kakor ga slika burgundski kronist Chastelain, je bil točen, priden in potrpežljiv; neprestano je delal bodisi z rokami ali z duhom, bodisi z besedo ali z dejanjem. Plemstvo pa se je nasprotno dušilo z brezdeljem, z vzdrževanjem svojih razsipnih dvorov, drobilo je svojo posest z delitvami, dediščinami in ogromnimi dotami. Z novim gospodarskim redom je viteštvo bolj in bolj propadalo, prodajalo svoja fevdna prava in posestva neplemenitim parvenujem, ki so si znali s spretnimi trgovskimi spekulacijami pridobiti velika premoženja. Propad stanu, ki je bil nekdanj suveren v svoji zemlji, in podvig nove socialne plasti sta povzročila temeljne izpremembe v tačasni družbi. Z razmahom trgovine, ki jo je oživel iz popolnega mrtvila meščan Jacques Coeur, je obogatelo zlasti meščanstvo in se povzpenjalo do vedno večjega političnega in gospodarskega vpliva. Čeprav je znal narod izkoristiti trgovsko konjunkturo in je slonela vsa ekonomska konsolidacija francoskega kraljestva na nacionalni energiji, je tudi monarhija, zavedajoč se, da je vprav v tem njeno eksistenčno vprašanje, prispevala svojo pomoč tem težnjam.

Družba zgodnjega srednjega veka je poznala le dva sloja: plemiško in cerkveno hierarhijo na eni, ljudstvo pa na drugi strani. V XV. stoletju se je uvrstil med te dve skrajnosti tretji družabni činitelj: meščan. Ta plast se je za vlade Charlesa VII. in zlasti za vlade njegovega na-

slednika že tako okrepila, da je mogla preobraziti vse javno življenje. Poleg propadajoče gospode, bogatega meščana in kmetiča pa se je v tem času pojavil še zadnji družabni sediment, ki ga je odlagalo mestno obrtništvo radi svoje cehovske organizacije. Obrtniški mojstri so uvajali, čim se je jelo povračati blagostanje, vedno ožji numerus clausus in so bolj in bolj izkoriščali vajenca in pomočnika. O kaki socialni zaščiti tačas ni govora in zgodovina pripoveduje o neznosnih razmerah tedanjega obrtniškega pomočnika, ki je moral na pot v najbolj oddaljene dežele za zaslužkom.

Posledica vseh teh izprememb je bila strašna demoralizacija, ki se je javljala v številnih zločinih, v religiozni dekadenci in v propadu cerkve.

Najprej se je pojavilo strašno pomanjkanje dela. Tisoči kmetov so morali s strahom gledati, kako jim vojna leto za letom uničuje polja, obrtnike je zadelo pomanjkanje denarja, trgovci pa so trepetali pred klativitezi in roparji, ki so se polaščali po cestah njihovega blaga. Zgodilo se je, da so bili kmetje brez zemlje, da so obrtniki zapirali svoje delavnice, trgovci pa svoje štacune. Tudi študentje so jeli radi propadanja kolegijev, ki je bilo v zvezi s propadanjem cerkvene lastnine, opuščati svoje študije. Vsi ti brezposelni brezdomci so viseli nekaj časa na ramah kakih sorodnikov, potem pa so šli med berače in med razbojnike. Iz teh zavrženih ljudi so se oblikovale roparske, razbojniške in beraške organizacije, ki so prevzemale tradicije nekdanjih écorcheurjev. Ena takih tatinskih tolp z imenom „Školjka“ je prišla leta 1455. v Dijonu oblasti v roke. V procesu se je izkazalo, da je imelo to podjetje pravo hierarhijo, da mu je načeloval „kralj školjkarjev“ in da so se delili člani točno po sposobnostih v vajence in mojstre. Imelo je tudi več panog strokovnega udejstvovanja. Tako so bili eni žeparji, drugi sleparji v igri, tretji so se specializirali na težke trgovce po javnih prenočiščih, najskrivnostnejši pa so bili tako zvani „pošiljalci“, namreč tisti, ki so pošiljali ljudi na oni svet. Živel so zelo širokopotezno, o belem dnevu so se hrupno uveljavljali po mestnih ulicah. Svoj stalni sedež so imeli v neki dijonski javni hiši, kjer so dobivali od navadno dobro informiranih prostitutk vse potrebne podatke. Čez noč pa so popivali in igrali po beznicah, kadar niso bili poslovno zadržani. Kasti zavrženih ljudi so pripadali tudi cigani, šaljivci in glumači, ki so bili sicer manj nevarni, a so živeli od ljudske lahkovernosti. Zelo ekskluzivna je bila „bratovščina beračev“, ki je živela od bolj ali manj prostovoljnih miloščin in strogo pazila, da ji ne bi kompromitiral dobrega imena kak razvpit nezvanec. Vsa ta pisana družina je imela svoje navade, svojo moralo in celo svoj jezik ali žargon, čudno, laškemu ušesu nerazumljivo meša-

nico kozmopolitskega besedišča, znesenega z vseh strani sveta, pomešana z arhaizmi, z besedami s potvorjenim smislom in celo z latinščino, ki so jo prinesli s seboj študentje in propali kleriki. Ta zadnja okolnost je značilen dokument o družabni in intelektualni dekadenci dobe. Zoper navedene izrodke si je družba izmislila kruta obrambna sredstva: tatove in razbojnike so obešali, čarovnike so sežigali, ponarejevalce denarja pa so utapljali v vreli vodi. Sodstvo je bilo primitivno in še podkupljivo tako, da so izpuščali iz zaporov ugledne roparje in jim dajali priliko, da so svojo obrt še dalje s pridom gojili in da so se pogrezali vedno globlje. Tudi varnostna straža je bila sila nezanesljiva in pomanjkljiva.

Zgodovina običajev in slika javne morale, kakor nam jo je ustvarila romantika, je v bistvu zlagana. Čim bolj se odmikamo predstavi o viteških idilah, o platoničnih ljubezenskih izlivih trubadurjev in čim bolj verujemo sodobnim dokumentom, ki pripovedujejo o najsirovejši razvratnosti in nizkotni erotiki, tem bolj se približujemo zgodovinski resnici. Problem je namreč v najožji zvezi s stopnjo civilizacije vsake dobe. Čim ožje je obzorje mase, tem bolj se izživlja v nizki čutnosti. Veseljaštvo primitivnih kultur se izraža le v najbolj grobih oblikah spolnega izživljanja. V neprestani borbi za življenje se je ljudstvo zelo poživinilo. Življenje posameznika je bilo v tem času brez vrednosti. Povsod je bil človek izpostavljen sirovi sili, povsod je prežala nanj smrt. Kaj čuda, če se je človek oklepal golega življenja in če mu je bilo potem vsakršno omejevanje tuje! Do dna, je tedaj veljalo, izpij vso pozemsko srečo! Po eni strani se je človek tedaj vdajal nezmernosti v jedi in pijači, po drugi strani pa spolni nenasitnosti. Krstne in poročne pojedine po knežjih dvorcih, tako na kmetih kakor v mestu, so trajale po cele tedne in mesece. Gostje so ob takih prilikah kar padali pod mizo. In kadar je sedela družčina pri starih bokalih, ni razpravljala o religioznih vprašanjih, ampak se je zabavala z umazano kvanto. Dokazov o živinskih bakanalih je več ko preveč. Viri govorijo v tej zvezi o pripadnikih vseh stanov brez razlike: začeni pri kralju in škofu, preko plemičev, vojakov, trgovcev, menihov, pa do najbolj zavrženega potepuha. Trubadurska lirika je v bistvu en sam niz erotičnih pustolovščin. Ženska ni prav nič tajila svoje nature. Sramežljivost je bila lepa beseda, a prazen zvok. Prostitucija večinoma ni bila domena poklicnih prostitutk, ampak je bila splošno v rabi tudi pri sicer zelo uglednih meščankah. Meja med vzorno soprogo in pocestno blodnico je bila zelo zabrisana. Neredko se je primerilo, da je bil soprog ali oče zaščitnik te obrti in da je bil celo sam zvodnik v službi svoje žene, oziroma svojih hčerá. Nizkotne orgije so tvorile važen sestavni del velikih slavnosti tako po

gradovih o priliki visokih obiskov kot na trgu pred cerkvijo, kadar so igrali pasijon, ali pa na vasi ob žegnanjih. Zakonske vezi so bile silo rahle: nezvestoba, divji zakoni, ljubice — nič izrednega. Zgodilo se je, da je kralj, kadar je prišel s slavnostnim spremstvom v kako mesto, sijal v velikem ornatu sredi svojih bastardov. In nikdar ni pozabil meščan v svoji oporoki na svoje nezakonske otroke.

Kljub razvratnosti pa je živelo v ljudstvu globoko versko čuvstvo. Vrsta nedognanih elementarnih sil je vrgla človeštvo v naročje cerkve, kjer je iskalo v verskih razodetjih odgovore na vsa vprašanja skrivnostnega snovanja prirode, ki jih tedanji človek s svojim razumom še ni obsegel. Strah pred naravnimi katastrofami, pred smrtjo je navdajal srednjeveškega človeka z vero, ne oziraje se na spotekljive zglede, ki so jih dajali demoralizirani božji služabniki. O tem, kako je zaposlila ljudsko misel smrt, pripovedujejo serije podob, ki predstavljajo mrtvaški ples, zelo priljubljeni motiv nešteti fresk na cerkvah in pokopaliških obzidjih. Nasprotna skrajnost pa je zasmehovanje vsega, kar so imeli ljudje v časti. Na cerkvenih tleh ali pa v zvezi z liturgičnimi obredi so vprizarjali kleriki in laiki bučne gledališke predstave, pri katerih ni prizanesla ljudska ironija niti duhovščini. Tak izrazit primer je bil „praznik bedakov“, ki se je izmaličil v pravcati bakanal in se ni umiril niti pred stopnicami oltarja. Ljudsko lahkovernost so izkoriščali razni čarovniki in čaravnice zlasti s kultom hudiča. Inkvizicija je vse te izrodke strogo zatirala z avtodaféji, a le ni mogla umiriti preplašenih duš, ki so begale iz ene skrajnosti v drugo. Zanimivo je, da v času, ko so se cerkveni očaki zbirali po raznih koncilih in skušali uravnati ta hudournik, da se v tem času ljudstvo kljub slabim zgledom ni dotikalo dogme. Strah pred peklom je navajal ljudi k vdanosti in k dobrim delom, s katerimi so se hoteli odkupiti večni kazni. Premožni ljudje so razsipali bogastvo med berače, pogosto so se odrekli vsemu posvetnemu imetju in se predajali kot redovniki pobožni meditaciji. Religioznost je bila nekak dualizem, ki je često zavračal etične zakone kardinalnih cerkvenih zapovedi, pri tem pa se je izživljal v mistični veri v božanstvo in njegovo neskončno dobroto in usmiljenost.

Naravno, da je v tako burnih časih vse intelektualno življenje malo manj ko zamrlo. Šele ko se je država nekoliko uredila, so se pojavili znaki onega kulturnega življenja, ki je pripravljala tla v Francijo importiranemu humanizmu. S propadom viteštva in s podvigom meščanstva je dobila tudi vsa kultura nov značaj. Gosposki mecenji prejšnjih stoletij, ki so podpirali znanost in umetnost, „da bi njihova slava sijala vse čase“, so sami obubožali. Le še malokateri suveren je štel v svojem spremstvu

pesnike, slikarje in znanstvenike. In še ta umetnost in ta znanost sta dišali po trohnobi: teologi, astronomi, pesniki so ostali ljudje srednjega veka, njihova pronicavost je ginila s propadom njihovih rednikov in gospodarjev. Ne, da ne bi bil svet več radoznan, šol in študentov je bilo dovolj, odvarjali so celo nove univerze in kapiteljske šole, a učne metode so se preživele in vzgojitelji so bili večinoma povprečni ali pa celo neuki ljudje. Znanje, ki ga je dala človeku univerza, je obsegalo komaj nekaj splošnih pojmov o logiki in nekaj spretnosti v latinščini. Filozofija se je gubila v sholastičnih silogizmih in v komentiranju Aristotela, ne da bi original izčrpno poznala. Retoriko so gojili le zaradi retorike, torej zato, da je govornik govoril, a nič povedal. Strokovni študiji, kot n. pr. pravo in zdravilstvo, tudi niso presegali mejá splošnega kulturnega siromaštva.

Na istih osnovah kakor znanost je tudi književnost nadaljevala svoje tradicije. Pesništvo je moraliziralo, se odevalo v izkonstruirane alegorije in se gubilo v formalizmu. In kdo tedaj sploh ni bil pesnik? Plemiči, vladarji (kralj René, Filip Dobri), njihovi dvorjani, sluge, gospodične, mladi kleriki, skoraj vsak pismeni človek je kdaj zagrešil kake bolj ali manj gladke stihe. Prepevali so o ljubezni, o minljivosti sveta, o lepih čednostih in še o kdo ve čem. Nekega Antoineta de Lussaya je inspiriral celo neki „muhast“ konj. V vrsti stihotvorcev te dobe se je pač najvišje povzpел Charles Orleanski, ki je imel smisel za lepo obliko, a se je skrbno izogibal izrazu svojega pristnega doživljanja. Prav tako sta ostala v mejah starih tradicij Alain Chartier in Martin Le Franc, njiju imeni sta danes le še številki v francoski literarni zgodovini.

Tako je torej zahajala utrujena stara doba, tako je minevala njena slava, tako so umirali njeni vitezi in trubadurji, spodaj pa je odganjala nova rast, ki je umorila onemogli larpurlartizem poznega srednjega veka in ki je odgnala prvi veliki cvet zdravega, čistokrvnega realizma Villonove poezije.

II

Obnova Villonovega življenjepisa je uspela na podlagi dveh vrst avtentičnih virov. Prvi viri so njegove pesmi, ki pripovedujejo o poreklu, domačih prilikah, šoli, družčini, ljubezni, pustolovščinah, zločinah in sodnih procesih, druga vrsta pa so izčrpni sodni akti, ki obravnavajo — ponekod do zadnjih pedantskih podrobnosti — njegova dejanja, kadar so prišla v opreko s tedanjimi pravnimi pojmi in zakoni. Prvi kot drugi pa nudijo človeku še dovolj jasen pogled na pesnikovo nesrečno življenje in ga prikazujejo kot čuden, nenavaden sklad svetlobe in sence, ki skoraj vpije po širšem umetniškem konceptu. In res je snov zamikala

francoskega romanopisca Francisa Carca, da jo je obdelal v romanu ter dal celo pobudo za film. Prav tako je često zavedla umetniška invencija Nemca Paula Zecha, da je dal pri spisovanju svojega eseja fantaziji preveč svobode. Avtentični viri pa prikazujejo Villonovo življenjsko tragiko takole:

Leta 1431. se je rodilo v Parizu dete, ki so ga krstili za Françoisa in ki je prevzel po očetu ime Montcorbier ali Des Loges. Novorojenci tistega dne so se rodili pod nesrečno zvezdo, v znamenju Saturna. Njegovi dedje, doma iz burgundske vasi Montcorbier, so bili kmetje; pesnikov oče pa se je menda zatekel pred sovražniki za obzidje pariške trdnjave. Tačas so gospodarili v Parizu Angleži, v imenu kralja Henrika IV. je opravljal tedaj regentske posle vojvoda Bedford. Angleški okupatorji so se dobro zavedali, da je njih oblast le začasna, in zato jim je bilo ljudstvo malo mar, kadar so terjali davke. Lakota, kuga, volkovi so bile nadloge, ki so nalagale pesnikovim staršem težke skrbi. S čim se je ukvarjal oče, kako je preživel v teh dneh svojo ženo in edinega sina — ne vemo, vemo pa, da je še ta rednik kmalu umrl in zapustil ženi Jacquelinei vso skrb za otroka. Mati je sicer imela na srečo nekaj sorodnikov, zlasti brata meniha, ki so ji v največji stiski pomagali. Še preden se je dete dobro zavedelo, je moralo že občutiti glad. Bil je še nebogljen fantič, pa je že slišal obupne tožbe, ki jih je zapisal neki pariški meščan: „Umiram, mili Bog, umiram od lakote in od mraza!“ Vedel je, da ne mesijo vsakdanjega kruhka povsod enako: tem režejo pogačo, Montcorbierjevi često nimajo niti ovsenjaka. V „Velikem testamentu“ pravi o svoji mladosti in o svojem pokolenju:

Pauvre je suys de ma jeunesse,
De pauvre et de petite extrace . . .
— — — — —
Sur les tombeaulx de mes ancestres
On n'y voyt couronnes ne sceptres.

(*Gr. Test., Huit XXXV.*)

Leta 1436. so sicer Angleži za vedno odšli iz Pariza, a so se pogosto vračali pod mestno obzidje, da so ovirali redno dovažanje hrane. S povratkom Francozov pa se še vedno niso razmere bistveno izpremenile. Kraljevi služabniki niso dobivali svojih rednih plač, zato je moralo pač ljudstvo v stiskalnico, in oblast je privijala vijak nekaj po potrebi, nekaj pa tudi brez potrebe. Polagoma pa se je vendar jelo obračati na bolje, povrnilo se je spet nekdanje blagostanje.

François je bil bister dečko. Ko je imel za sabo osnovne nauke, je prišel s trinajstimi leti na Sorbono. Univerza je bila tačas srednja in visoka šola hkrati. Zaradi nekkih študentskih izgredov je prišlo tedaj

do spora med univerzitetno in kraljevo oblastjo, in univerza je zaprla svoje predavalnice za šest mesecev. Te neprostovoljne počitnice je prebil mladi scolar v Angèrsu pri stricu. Po povratku se je zavzel zanj z vso vnemo predstojnik kolegija Saint-Benoît le Bétourné, kaplan Guillaume de Villon, ki je bil najbrž njegov daljni sorodnik. Gospod de Villon je bil zelo uvaževana osebnost tačasnega Pariza. Bil je spovednik in svetovalc najodličnejše in najvplivnejše gospode, bil pa je tudi zelo težak: imel je več lepih hiš in precejšnje premoženje. On je pripomogel, da je postal njegov varovanec član omenjenega kolegija. Poleg telesnih dobrin pa je poskrbel tudi za dečkovo duševno vzgojo. François-jeva nadarjenost je obetala lepe uspehe, kar je dobrotnega Guillaumea tako veselilo, da ga je posinovil in mu dal svoje ime (morda ne čisto brez vsakršnih telesnih pravic — kakor domneva neki njegov biograf). Zdi se, da si je mož prizadeval pomagati svojemu posinovljencu do karijere. Morda je mislil celo na to, da bi fantè postal kdaj duhovnik in da bi prevzel njegove posle, kadar bi sam omagal. V teh letih je Villon pridno študiral in leta 1449. dosegel prvo akademsko stopnjo: bakalaureat. — Sorbona je bila tedaj popolnoma v službi cerkve. Laiška organizacija srednjeveške aristokracije je nudila klerikom možnost, povzpeti se do najvišjih mest. Vsak še tako zelen šolarček je mogel na tihem sanjati, da bo postal škof, kardinal, visok sodnik, kraljev svetovalc ali upravnik državnih financ. Selekcija, ki pa se ni vršila po izobrazbi, temveč je bila bolj vezana na večjo ali manjšo srečo, je marsikoga prisilila, da je obtičal na kaki nižji stopnici. Ta je postal menih, oni podeželski župnik, tretji se je zatekel v kako notarsko pisarno, oni je bil spet cerkovnik, sel, stražar itd. Nekateri pa niti tega niso dosegli; vdali so se brezdelju in postali „deklasiranci“. Ti so prinesli iz šole le to, da so bili bolj pretkani ko drugi neuki potepuhi. Pomanjkanje jih je bolj in bolj pritiskalo k tlom: od parazitov in sleparjev pri kvartah so padli do ponarejevalcev denarja, do priložnostnih tatov, naposled pa do tatov na debelo, do vlomilcev in do poklicnih razbojnikov. Marsikateri učenček, s katerim se je Villon družil in lasal, je šel po tej poti navzdol in tako tudi — pesnik sam.

François je bil dober študent. Ko je dobil licentio docendi, je študiral dalje in napravil po treh letih še drugi izpit ter postal „maître ès arts“. Dasi je redno napredoval in opravljal izpite brez zamud in zaostankov, gotovo ni bil nikdar eden tistih čemernih tuhtačev, ki vse dni posedajo za pulti in požirajo prazno sholastično modrost. Bil je zdrav, živ žrebič, ki ljubi študentovsko prostost in prešernost. Nič se ni odtezal zabavnim pustolovščinam svojih tovarišev. Tačasno univerzitetno občanstvo je bilo sila hrupno prebivalstvo latinske četrti. Tam po slavni Montagne Sainte

Geneviève se je zbiralo dijaštvo z vseh vetrov. Občevalni jezik tega mladega Babilona je bil seveda latinščina. Častitljivi starejšine, obloženi s težkimi semestri, so se družili z napol otroki. Avtonomna univerzitetna justica je često zatiskala kar obe očesi in branila akademsko svobodo prav do skrajnih mejá pred strogimi kraljevimi kriminalisti. Napetosti med obema sodnima instancama so bile na dnevnem redu. Včasih je bilo ozračje tako nabito, da je prišlo do hudih, resnih neviht.

Tako napetost so povzročili študentje leta 1452., prav tisto leto, ko je postal Villon maître ès arts. Neka staromodna dama je bila silo ponosna, da je imela pred svojo palačo zgodovinski kamen precejšnjega obsega. Taka ničemurnost pa brž zbode razigrano mladino. Neke noči so se napotili študentje daleč v drugo stran mesta, da bi prenesli to skalo v svoje „akademsko mesto“, kjer so pač neomejeno gospodarili. Transport je bil zelo težaven in je trajal skoro vso noč. Ko so privlekli skalo (ki so ji dali prešerno ime „hudičev prdec“) v svojo republiko, so jo namestili z vsemi častmi sredi srca latinske četrti. Gospo je norčija hudo zadela. Pritožila se je na mestno predstojništvo in ker je bila vdova po visokem uradniku, je njeno vzdihovanje zaleglo. Sami kraljevi redarji so prišli po skalo in jo svojeručno spet postavili nazaj na njeno prejšnje mesto. Zdaj se je šele razigrana družčina razživela. Prihodnjo noč so prišli študentje spet ponjo. Skala pa je bila zdaj na dvorišču. Kaj zato! Čez ograjo so jo privlekli na cesto in skala je romala spet nazaj. To pot pa so jo povezali z železjem in jo vzdicali v tla. Okitili so jo s cvetjem in zaplesali okrog nje kot Izraelci pred zlatim teletom.

To pot se je obrnila oblast stran. Izmisлити so si morali novo norčijo. Nabavili so si lestev, hodili ponoči z njo po mestu ter snemali s hiš železne izveske, ki so služili za okras in predstavljali različne živali. Podjetje je moralo biti precej vratolomno; zgodilo se je namreč, da je ob taki plezalski priliki neki študent omahnil z lestve in se ubil. Malenkost! Ko so nabrali že prav lepo zbirko teh živalic, so vprizorili slavnosten svatbeni sprevod: „Svinjo, ki prede“, so omožili z „medvedom“, „jelen“ je bil za duhovnika, „papiga“ pa je bila poročno darilo. Spotoma so snemali izpred mesnic kljuge, kamor so mesarji obešali meso, izmaknili nekaj kokoši in ugrabili celo neko deklino (univerzitetna oblast je trdila, da je šla deklina prostovoljno z njimi). Po nočnih ulicah je odmeval tak vrišč, da so filistrski meščani odpirali okna in še sami kričali na mladino. Zdaj pa je bila mēra polna svete jeze. Policija je pridrla na kraj teh bučnih slavnosti, zajela kakih 40 dijakov in jih zaprla. Kmalu nato se je zbrala protestna demonstracija, študentje so odšli solidarno z rektorjem in celotnim profesorskim zborom pred jetnišnico intervenirat.

Mestni predstojnik Robert d'Estoutteville, Villonov dobri znanec, se ni nadejal takega odgovora in je že obljubil, da bo jetnike izpustil. Tačas pa, ko se je rektor pogajal v palači, se je vnel spodaj pretep med študenti in policijo. Tekla je kri in rektor je mimogrede izkupil zaušnico. Univerza je bila v dno duše užaljena. Zahtevala je zadoščenje in je v znamenje protesta za devet mesecev ukinila predavanja. Leto kesneje je državna oblast popustila in kaznovala dvanajst stražnikov z občutno globo, tistemu, ki se je izpozabil nad rektorjem, pa so odsekali roko.

Villon se je teh izgrediv nedvomno marljivo udeleževal. Ne samo, da je razgrajal, vse kaže, da je bil celo oficialni kronist teh dogodkov. V „Velikem testamentu“ namreč pravi, da je narekoval tovarišu Gui Tabariju, kleriku, ki je kesneje umrl v ječi, roman z naslovom „Pet au Diable“, ki pa ni ohranjen. Po naslovu sodeč gre za opis vseh teh smešnih zgodb in bojev za tisto skalo. „Roman“ znači seveda le to, da je bilo delce pisano v prozi. — Šolo so torej zaprli, Guillauma so menda nekaj preganjali zaradi herezije — in fant je bil brez sredstev. Zdi se, da je v teh prisilnih počitnicah iskal službo in jo morda celo dobil kot pisar. A kdo bi ves dan trebil gosja peresa in škripal z njimi po hrapavih oslovskih kožah! Tam zunaj so postopali študentje in požvižgavali tja v beli dan. Visel je med delom, študijem, družino in dekleti, dokler ni šel še sam požvižgavat v beli dan.

Študentje so že v srednjem veku radi prepevali in popivali. Tiste obrabljene popevke niso bile vruga vredne. Morda je Villon tačas to občutil, morda je že tedaj pogledal v zrak in zaokrožil na staro melodijo kar tako mimogrede kako svojo. Niti njemu niti komu drugemu se ni zdelo vredno, da bi si jo zapisal. Pesem pa je šla od ust do ust, krožila je po beznicah, po trgih, zabaviščih in po delavnicah. Morda je v tem nekak začetek one značilne pariške pesmi, ki jo je v preteklem stoletju obudil „pariški postopač“ Aristid Bruand, ki zveni tako svojsko iz montmartrskih kleti in ki jo z nekako pobožnostjo varujejo še danes jetični chansonnierji in okužene chansonette.

Tako je Villon prvič stopil z one poti, ki naj bi ga privedla do uravnovešenega življenja, napotil se je čez drn in strn v svet vagabundov in boemov. V svojem tridesetem letu se je ozrl nazaj na to razpotje in spoznal:

Hé, Dieu, si j'eusse étudié
Ou du temps de ma jeunesse folle,
Et à bonnes meurs dédié,
J'eusse maison et couche molle!
Mais quoy! je fuyoye l'escolle,
Comme faict le mauvays enfant ...

(*Gr. Test., Huit. XXVI.*)

Svojo mladost je zapravljajal po beznicah, postal je kvartopirec, pivec in veseljak. Postopal je po pariških ulicah in se ustavljal zdaj v tej, zdaj v oni zloglasni točilnici. Spotoma pa ga je včasih zaneslo tudi na pokopališče. Ob samostanski cerkvi Nedolžnih otročičev je bil kos nepozidane grude, kamor so se vračali verniki vseh dvajsetih pariških far v svojo prabitnost. Ob četverokotno obzidje, ki je oklepalo tesen prostor, so pljuskali v mir globoke srednjeveške religioznosti valovi posvetnega veseljaštva. Ta ped zemlje je komaj še dajala streho zemeljskim ostankom pariških prebivalcev. Grobarji so morali neprestano prekopavati grobove. Napol preperete lobanje in kosti so zlagali v velike gore pod gotskimi arkadami pokopališkega obzidja. Ena stran obzidja je bila poslikana in je predstavljala mrtvaški ples. Fresko je naslikal na pobudo tamkajšnjih dominikancev neznan mojster leta 1425. Pod desetimi oboki so se vrstile slike, upodablajoče ples smrti v pretresljivih realističnih potezah. V divjem ritmu je prižemal nase napol razpal skelet vladarja, papeža, puščavnika, meščana do zadnjega siromaka. Nič ni pomagalo vse boječe odtezanje in vsi bolesteri izrazi groze ubogih žrtev. Podoba je imela veliko sugestivno moč. Da je bil učinek še neposrednejši, je bil pripisan k vsaki podobi po en osmerovrstičnik. Štirje verzi zgoraj so bili besedilo smrti, ki je cinično vabila na ples, štirje verzi spodaj pa mila tožba in prošnja obupanega zemljana. V nasprotju s tem opominom je bilo tačasno pokopališče — edini javni nasad, ki ga je zmogel tedanji Pariz v mejah svojega obzidja — kraj prijetnih sprehodov, veseljačenja, plesov in ljubavnih sestankov. Tudi Villon je tod često sprovajal kako svojo ljubico; ko pa je bil sam, je prebiral tiste verze in premišljal ob pogledu na visoke piramide mrtvaških lobanj težke misli o minljivosti sveta in o zadnji Pravici, ki sname kronani glavi venec in jo priliči lobanji siromakovi in grešnikovi.

Večji del teh let, ko je bil formalno še slušatelj na Sorboni, je preveseljal po beznicah. Tod se je družil z veljavnimi juristi, premožnimi trgovci, vojaki in obrtniki. Mnogo poznanstva je imel tudi med vlačugami. Seznam njegovih prijateljev, ki jih omenja v svojih testamentih, obsega v tej dobi že razna zveneča imena, ki jih označujejo sodni akti kot kriminalne tipe, namreč vlomilce, zvodnike, ponarejevalce denarja in nepopoljšljive cerkvene tatove. Taka imena so bila n. pr.: Philippe Brunel, Regnier de Montigny, Casin Chalet, Jean le Loup in zlasti Colin des Cayeux. Ti ljudje so bili vsi „školjkarji“ in so se zlasti radi zbirali v beznici „debele Margote“ blizu notredamske cerkve, dokler niso tega brloga oblasti zaprle in so se školjkarji raztepli po provinci. Zdi se, da

Villon v tej dobi še ni sodeloval pri raznih pridobitnih podjetjih te družbe, dasi se mu je moral zdeti način lahkotnega življenja svojih živahnih znancev, glede na tedaj še splošno precej meglene pojme o etiki, zelo vabljev. Mislil je še vedno na študij. In najbrže bi se bila ta mladost, ki je prav tedaj nihala med dvema skrajnostima: med veliko karijero in med propalico, uravnala, da se mu ni 5. junija 1455. primeril zelo nepričakovan dogodek.

(Konec prihodnjič.)

IN SOLNCE JE OBSTALO

ROMAN — FRANCE BEVK

Štiri in dvajseto poglavje.

Segulin je stopil iz židovske beznice na ulico. Bil je pijan. Po dolgih tednih hudih bojov je končno došel prejšnjega dne z ostanki decimiranega polka v zaledje. Po dolgih dneh pomanjkanja se je vrgel z vso silo na uživanje. Vse, kar je bilo okrog njega in v njem, se je le nejasno, v odlomkih pojavilo v njegovi zavesti.

Oslonjen na zid, je strmo gledal po ozki ulici gališkega mesta, preko katerega so nedavno divjali boji. Veter mu je med ostrim žvižgom zanašal snežinke v obraz. Hlad mu je dobro del. Polagoma, vsak hip jasneje, se mu je vračala zavest. V vsem mestecu, ki je bilo požgano in so v njem vojaki z deskami pokrili ostanke zidov, je gorela luč le še v desnem krilu graščine, ki je ostala nepoškodovana. V njem so popivali častniki in razbijali po razglašenem klavirju.

Iz tuljenja vetra se je slišalo v presledkih le bobnenje topov izza bojne črte. Zdaj zdaj se je prikazala na obzorju bela svetloba, preletela v širokih pasovih težke, nizko nad zemljo viseče oblake, iz katerih je na gosto snežilo, in ugasnila. Iz ledu zamrznjene reke je štrlelo ogrodje razstreljenega mostu. Po vrtovih za hišami so se turobno iztezale rogovile osmojenega drevja pod nebo. Nad mestom in po vsej neskončni ravnini do gozdov je ležal sneg, ki ga je vihar dvigal v vrtincih, odkrival nizka pobočja in ga kopicil v zasekah cest in ob hišah.

Mestece je bilo kot izumrlo. Poleg razglašenega klavirja in gramofona v beznici ni bilo slišati glasu, razen vzdihov izmučenih vojakov, ki so spali med začrnelimi stenami pogorišča. Zdaj pa zdaj je zavpil kateri izmed njih, ki je v sanjah podoživljal vso prestalo grozo. Krik je komaj dosegel ozko ulico, že ga je zadušil šum noči.

— Franca . . ., še nekaj je hotel reči, pa mu je glas zastal. Nekam se je obotavljal, nato pa se obrnil k njej, ki ga je napeto gledala od spodaj navzgor, zagledal se je preko nje, pa je razprostrl roke in jo stisnil nase. In menda ji še nekaj lepega povedal, kajti ona se je vrgla nanj, zajokala je in poljubila zdaj na eno zdaj na drugo oko.

Potem pa je šla noter. Večerjala sta. On je legel in gledal v strop, ona pa je pomivala in se vsako toliko časa obrnila k ležišču. Ko pa je končala, se je slekla in legla k njemu.

Skozi okno se je čulo regljanje žab in šelest listov na drevesih —, svet je padal v temo.

MOJSTER FRANÇOIS VILLON

A L F O N Z G S P A N

(Nadaljevanje.)

Tisti večer je sedel v svoji sobi. Mlačen vetrič je nosil skozi odprto okno sladke dišave cvetočih lip. Nekje na sosednjem slemenu je prepeval kos, izza dimnikov je vstajala večernica in sorbonski zvon je oznanil angelsko češčenje. Premotilo ga je in je odšel. Tako lep večer, pa da bi ga spet zapravil v kakšni beznici? Ne. Večkrat se je prestopil po Rue St. Jacques. Tik ob vhodu v kolegijsko cerkvico je sedelo na kameniti klopi dekle Izabela in je kramljalo z duhovnikom Filipom Sermoiseom. Spregovoril je ž njima nekaj besedi o vremenu in prisedel. Ženska družba mu je bila še vedno draga. Bil je razigran, pa ji je napravil nekaj lepih poklonov. Niti zdaleka ni slutil, da meša duhovniku štrečno. Filipa je popadla jeza, da je zabrusil študijozu nekaj krepkih psov. Izabeli je bilo to prerekanje zoprno in je odšla. Pristopil je še neki Filipov prijatelj in beseda je dala besedo, dokler ni razboriti prijatelj po bliskovo potegnil bodalca in oplazil prav nerodno Villona čez ustnico. Villon je bil po potrebi pretepač; tudi on je potegnil bodalce in zamahnil na slepo proti širokoustemu abbéju. Filip je kriknil in se sesedel v dve gubi. Prijatelj je planil na Villona in mu izvil bodalo iz rok. François je bil razorožen, ni mu torej kazalo, da bi se branil z golo pestjo in jo je udaril v dir. Filip, ki se je medtem že pobral, pa s prijateljem za njim! Villon se je na mah okrenil, popadel kamen in ga zalučal proti zasledovalcema. Sermoise je bil zadet in je treščil kakor klada na tla. Prijatelj mu je segel pod roko in ga zavlekel domov, kjer je razodel skrbnim bratom svoje rane in povedal, kdo je bil napadalec. Nekaj dni je hiral, zanesli so ga v bolnico, naposled pa mu je zvonilo. Vbodljaj v dimlje je bil tako težak, da je vsa zdravniška znanost od-

povedala. Na smrtno uro je Sermoise skesano odpustil svojemu nasprotniku in to „glede na posebne okoliščine, ki so ga napotile k dejanju“. Neposredno po spopadu se je Villon pojavil pri nekem brivcu, da mu zakrpa ustnico. Mož pa, ki je bil hkratu zaprisežen ranocelnik, ga je moral ovaditi. Iz neprevidnosti je Villon navedel napačno ime, da bi zabrisal za sabo sled. Spotoma se je pomudil še za hip pri svoji materi, ji zaupal svoj čin, naposled pa izginil iz mesta, da bi se izognil sodni nadlegi.

Zadeva je šla instančno pot. Ko so spisi že dovolj narasli, je sodišče izreklo sodbo *in contumaciam*, ki se je glasila na desetletno izgnanstvo iz francoskega kraljestva. Villona je ta obsodba zadela v živo. Na mah so se zrušili vsi izgledi za življenje; v hipu je bila uničena vsa setev šolskih let, vsi upi na dostojen družaben položaj; uničen je bil človek. Odslej ga je gnalo po provincah kakor lačnega psa. Žgoče domotožje, ki ga more doživeti le tak pariški otrok, kakršen je bil Villon, ga je včasih napotilo, da je napisal temu ali onemu vplivnemu znancu pismo iz tujine, v katerem je moledoval, da bi izprosil pri sodišču pomilostitev. Revščina in razna popotna srečanja z ljudmi najnižje sorte so zdaj odločila vso Villonovo življenjsko usodo.

Kje je Villon brodil, kdo mu je dajal streho in kdo rezal kruh, o tem so podatki zelo skromni. Vemo, da se je najprej mudil v Bourg-la-Reineu, kjer mu je neki brivec, tako se zdi, še naprej krpal ustnico. Teden dni je užival gostoljubnost dobrodušnega moža; za zahvalo pa mu je izpeljal ljubico — prednico tamošnjega ženskega samostana, ki je bila od sile širokogrudna, se z uspehom udeleževala javnih vesellic in postregla celo soldatom. Ves teden se je pasel Villon v samostanskem razkošju, užival z njo vse pozemske slasti, potem pa izginil in pozabil poravnati pri brivcu svoje račune. — Pot ga je zanesla tudi v Dijon, kamor se je preselila glasovita „Školjka“, ki ji je načeloval „vojvoda“ Colin de Cayeux. Prav v času Villonovega bivanja v Dijonu pa je bila organizacija „oblastno razpuščena“. Nekaj njenih članov so pozaprli in pobesili, druge pa so le okópali v apnenici — kolikor se niso znali o pravem času umakniti sodbi. Verjetno je, da je Villon z nekaterimi pobeglimi člani te družine kolovratil po deželi, da se je v tej družbi navadil njihove rokovnjaščine in pravega razbojništva.

Po dobrem letu resnega prizadevanja so njegovi zaščitniki, med katerimi je bil sam pariški mestni predstojnik Robert d'Estouteville, res izposlovali pomilostitev. V začetku leta 1456. se je Villon spet vrnil v Pariz in se nastanil na svojem prejšnjem študentskem stanovanju. Spočetka je imel mir pred slabo tovarišijo, zakaj Reguier de Montigny

je bil v izgnanstvu in je kradel po Normandiji, Colin de Cayeux je sedel v pariški jetnišnici, Jean Le Loup, obsojen zaradi tihotapstva in sleparstva na globo, se ni ganil z doma. Imel je mir in kazalo je, da se bo lotil študija. A kaj bi človek s knjigami po štirih letih sladke brezdelice in pohajkanja! Jel je oprezati krog premožnih znancev in si izposojal denar, da ga je spet zapravljjal z dekleti po beznicah. To pot ga je premotila neka Katarina de Vausselle, da se je vanjo resno zaljubil. Vrag vedi, kako da mu je tako zmedla glavo. Vselej je znal pri ženskah zasukniti stvar tako, da se je dobro izteklo. Pri Katarini pa se je uračunil. Dekle, ki je imelo razmerje z nekom drugim, ga je izrabljalo in zasmehovalo, naposled pa napeljalo stvar tako, da je prišel v roke njenemu ljubimcu, a ta ga je kratkomalo premikastil. Telesne bolečine bi se že nekako prestale, ni pa mogel pozabiti sramote in izdajstva. Dogodek je šel od ust do ust. Povsod pri dekletih pomenljivo nasmihanje, pri pivskih bratcih pa pikre besede in zloben nasmeh! Edini izhod: da se umakne zlobnim jezikom in trdosrčnici ter da „si drugod zasadi drevo ljubezni in da potrka na druga vrata“ — daleč proč od Pariza.

V mislih na to potovanje, ki naj bi mu bil cilj samostan v Angersu, v mislih na slovo od Pariza, od svojih ljubih beznic, prijateljev in trdosrčnega dekleta, je napisal v samostanski celici svetega Benedikta svojo prvo zaokroženo pesniško zbirko z naslovom „*Lais*“, zbirko, v kateri se je prvič razodela vsa Villonova pesniška samobitnost.

Po vsej priliki bi Villon tedaj odšel na pot, da mu ni proti koncu leta 1456. zmanjkalo denarja. V tej gmotni zadregi se mu je približal prijatelj Gui Tabary in mu pošepnil na uho drzno nakano. V družbi nekih tolovajev sta nameravala izropati cerkev sv. Maturina; vendar pa podjetje ni uspelo, ker „so jih izdali psi“, in so morali pobegniti. Tabary je prišel po nerodnosti v luknjo. Kmalu nato pa je pobegnil iz zapora Colin de Cayeux in prišel s svojimi dobro pretehtanimi načrti — v ječi pač ni imel drugega posla, kakor da je mislil na pobeg in na nove pustolovščine — naravnost nad Villona. Tale Colin je bil ves vražji; menda se je na smrt zaklel zoper zasebno lastnino! Komaj se je v solncu razgledal, že se je domislil nekega avguštinca, ki je hranil baje precej natrpan mošnjič. Pregovoril je Villona, ki je imel že iz mlada zveze s samostanci, naj meniha ukani tako, da mu plača za mašo in da ga spravi vsaj za pol ure iz celice v cerkev. In ko je bogoslužni mož res stal pred oltarjem, so tatovi vdrli v njegovo celico in mu odnesli denar. Eden sotrudnikov je prejel na mestu osem zlatnikov, s katerimi je podkupil ječarja, da je izpustil Tabaryja. Po uspelem činu so se prijatelji zbrali pri slastni večerji v neki beznici, kjer so skupno obravnavali načrt za

rop v Navarski kolegij. Preden so se vodje zedinili, se je zmračilo. S prešerno krettnjo so plačali potrošek in spet odšli na posel. Pod obzidjem kolegija so odložili plašče; Tabary je stal na straži, drugi pa so se povzpeli čez zid in se izgubili v temo. Nekako o polnoči so privlekli s seboj težak plen. Vlomili so v neko skrinjo s tolikšno spretnostjo, da so sodni izvedenci majali z glavami. To pot so odnesli krog 500 zlatnikov. Vsakdo je dobil svoj delež; denarja je bilo ko toče in začelo se je spet veselje in razsipanje. Villon je preložil svoj odhod za nekaj tednov, naposled pa je vendar odpotoval v Angers k stricu, a ne da bi užival gostoljubnost, ampak da bi pripravil tla za neko novo podjetje. Dasi je obljubil prijateljem, da se bo kmalu povrnil, ga vendar ni bilo nazaj v Pariz. Morda je slutil, da bodo ta podjetja prišla oblastvu na uho. In res! Tabary je bil namreč tako zaupljiv, da se je nekoč javno ponašal s spretnostjo in z uspehi svoje tovarišije. Neki duhovnik, ki je to pripovedovanje prestregel, je vse skupaj ovadil. Pravda je tekla zelo počasi. Tabaryja so prijeli šele leta 1458., ga izročili cerkvenemu sodišču, ki ga je zasliševalo po mučilnicah, dokler ni bil greh do zadnjih potankosti dokazan, dokler niso prišli na dan vsi sotrudniki in dokler je bilo v ubogi pari sploh še kaj življenja. — Villon je blodil po deželi. L. 1457. so ga, kdo ve zakaj, zaprli v Blois-u. Dne 19. decembra istega leta se je rodila vojvodi Charlesu Orleanskemu hčerka in ker je bil Blois njegova domena, so jetnike izpustili. Villonu so se odprla vrata in iz hvaležnosti je zložil priložnostno pesem o rojstvu Marije ter s tem zbudil pozornost knezapesnika, ki ga je sprejel med svoje dvorjane in mu celo naklonil primerno rento. Dva pesnika: Charles-plemič, François-propalica, oni betežen, težak, upognjen (to je spomin na 25letno vojno ujetništvo na Angleškem), ta mlad, vesel; in potem Charles — uvaževan pesnik uglajenih oblik, finega izraza in plemenitega čuvstvovanja, Villon pa pesnik bolj mimogrede, ki poje, kakor mu je zrasel kljun, pesnik vulkanskega izbruha, posmeha, rimač vulgarizmov in nizke besede! V svojstvu nekakega dvornega poeta se je udeležil tudi on pesniške tekme in napisal balado na temo: „Od žeje umiram kraj fontane . . .“ Zdaj, ko je zlagal pesmi v tem aristokratskem vzdušju in morda pel okrogle madrigale in rondele dvornim gospodičnam, so v Parizu zasliševali pajdaša Tabaryja. V začetku tega leta je izdalo sodišče za pesnikom tiralico. Charles Orleanski je dobil pergament, a ni hotel izročiti pesnika, dasi sta si v marsičem morala priti v navzkrižje, paž pa mu je svetoval, naj pobegne k bratrancu Jeanu II. Burbonskemu. Villon je torej odložil škrlatno livrejo dvornega poeta in se spet odel v popotniške cunje. Ko je prišel v Moulins, mu je Jean posodil šest zlatnikov in mu dovolil

bivanje na svojih tleh. A tistih bore šest zlatnikov je na dolgi poti tja do Roussillona brž potrošil. Napisal je na kneza prošnjo v verzih za nadaljnje posojilo, na katero pa ni dobil odgovora. Siromak se je zdaj odločil, da potuje nazaj kamorkoli in da se preda usodi, čeprav je vedel, da ga prvo srečanje z oblastvom požene v ječo. V Montpipeauju je spet trčil na Colina de Cayeuxa, ki je zdaj tod vršil svoje rokodelstvo. Spet se je Villon pridružil tolpi in sodeloval pri cerkvenih vlomih, dokler niso druhali zajeli. Colina so obsodili na smrt in ga kar na mestu obesili, Villon pa je na izrečno zahtevo orleanskega škofa Thibaulta d'Aussignyja romal v ječo v Meun-sur-Loire. Vse poletje leta 1461. je presedel v temnici, vklenjen v težke okove. V tej strašni samoti, v tej nejasnosti se je oziral nazaj na svojo življenjsko pot ter bolj in bolj spoznaval, da pojde nekoč tudi on tja, kamor sta šla prijatelja Colin in Regnier. Iz temé je poslal svojim prijateljem pretresljivo epistolo v obliki balade, v kateri prosi:

Aiez pitié, aiez pitié de moy
A tout le moins, si vous plaist, mes amis!

in vprašuje:

Le lesserez là, le povre Villon?

Kdo ve, kako bi se Villon rešil te ječe, da mu ni odprla vrat v svobodo čudežna sila. Dne 22. julija 1461. je namreč umrl kralj Charles VII. Njegov sin in naslednik Louis XI. je na povratku od kronanja v Reimsu spotoma posetil več mest in ukazal povesod, kjer se je pomudil, odpreti ječe in izpustiti jetnike. Dne 2. oktobra 1461. je prispel slavnostno v Meun — in Villon je bil prost. In ne le, da so se mu odprla vrata, kraljeva pisarna mu je izročila še pismo, s katerim mu kralj odpušča vsa kazniva dejanja, ki jih je dotlej zagrešil v svojem življenju. Nepopisno srečen, a bolan, se je napotil naravnost k svoji materi v Pariz. Vedel je, da mu bo dobra ženica postregla po svojih najboljših močeh in da bo, kljub vsem bolečinam, z ljubeznijo sprejela svojega izgubljenega sina. Tudi stric Guillaume mu je šel na roko, da si je pesnik kmalu opomogel. Vendar pa se ni dolgo mudil v rojstnem mestu. Morda ga je gnal le nemir ali pa je tedaj, ko je našteval kraljevskemu pisarju svoje grehe, kaj pozabil, morda tudi nalašč kaj zatajil, in se je bal kakih sodnih poizvedb ali celo novega zasledovanja. Zapustil je torej Pariz in odšel v Saint-Généroux, kjer je v skrivnem zavetju napisal svojo drugo pesniško zbirko: „*Veliki testament*“. To delo, ki je nastalo po vseh teh težkih življenjskih izkušnjah, po vseh blodnjah in ponižanjih, je poleg dveh, treh kasnejših Villonovih pesmi njegova najbolj dozorela umetnina, ki jo je pisal z veseljem in bolečino, s smehom in trpkim kesanjem, z upanjem in strahom ob pogledu na svoje življenje.

Vsekakor se je Villon pod zimo leta 1462. vrnil spet v Pariz. Najbrž mu je težko dela osamljenost; stožilo se mu je pač po prijateljih. A tudi to pot ni iskal dobre družbe, temveč je spet zabredel med tolovaje, o katerih pravijo sodni spisi, da so se pogreznili „in profundum malorum“. Prve dni novembra so ga že zaprli v Chateletu, ker je bil obdolžen neke tatvine. Sum pa ni bil dovolj utemeljen in bi ga morali izpustiti. Zdaj pa se je oglasil zakladnik Navarskega kolegija in zahteval kazen za vlom, pri katerem je pesnik sodeloval pred šestimi leti. Oprostilno pismo ga je sicer rešilo kazenskega postopanja, pač pa se je nadaljevala zasebna pravda za povračilo škode. Villon je priznal, da je po vlamu prejel svoj delež — 120 cekinov, moral je torej obljubiti s primernim jamstvom, da bo vračal denar v obrokih; šele potem je prišel na prosto. Nesreča pa je hotela, da je moral kmalu spet v ječo. To pot pa je bila mera polna.

Neki Robin D'Ogis je povabil na večerjo tri svoje prijatelje, med katerimi je bil tudi Villon. Pozno v noč so sedeli za mizo in praznili bokale. No, naposled pa je povabil prijetno družbo Villon s seboj, da bi v zatišju samostana izpraznili še kak kozarček in pa da bi se jim udje nekoliko razmajali. Možje so morali biti že precej okrogli, kajti ko so šli mimo Sorbone in videli v pisarnah še luč pa duhovnike pri delu, je nekomu prišlo na um, da bi kazalo izzvati majhen, nedolžen pretep, in začel je izzivati gosposko. Ker pač beseda ni zalegla, je jel pljuvati skozi okno v pisarno. Zdaj so se duhovniki (med katerimi je bil tudi vodja škofijskih pisarn François Ferrebouc, mož, ki je nekoč sodeloval pri izpraševanju Tabaryja) usuli na cesto in Robert D'Ogis je zabodel Ferrebouca. Družbo so takoj zaprli in Villon, o katerem je izpričano, da sam v pretepu ni sodeloval, je moral nazaj v ječo, ker so ga kleriki spoznali in izpovedali, da je bil v tej družbi. Odkar ni bilo več Roberta d'Estoutevillea pri sodišču, tudi Villon ni imel več priprošnjikov. Nikjer nobene zaslombe; pritožbe, zagovori — prazne besede! Predstojnik sodišča se je naveličal vedno istih obrazov in se jih je hotel radikalno odkrižati. Preiskava je bila sumljivo kratka in naposled se je glasila sodba: Smrt na vešalih! Dopolnilo se je torej tisto, kar je hodilo dolga leta za njim kot slaba vest in je zdaj stopilo predenj brez olupšav, golo, strašno. Morda mu je celo v prvem hipu odleglo, ker se je odprla pred njim siva praznina, brez kontur in brez perspektiv. Nič več blodenj, nič več reve — težak spanec in blažen mir. Potem pa so mu zrasla pred očmi montfaukonska vešala: črna skeletna zgradba iz trdega lesa s črnimi prečkami, in na teh prečkah polrazpala, nihajoča trupla.

V tej grozni viziji si je napisal „*Epitaf*“¹, balado, ki združuje molitev kesanje in strahotno podobo petih, šestih obešencev, ki jih jesenski veter ziblje po mili volji. In potem, ko je premislil še svojo krivdo in je ni našel, je planil v blazen smeh brezupnega cinizma in napisal tale četverovrstičnik:

Jaz sem Francoz — da ne bi nikdar bil —
v Parizu sem, sirota, se rodil.
Ne zmorem drugega ko ped vrvi
in kmalu čutil bo moj vrat: kako ga zadnjica teži.

Brez upa je vložil zadnjo prošnjo za pomilostitev v verzih na pariški parlament. Po čudni previdnosti se je tedanje francosko sodstvo ognilo sramoti in je z velikodušno kretnjo preklicalo smrtno obsodbo ter izpremenilo dne 5. januarja 1463. kazen „glede na malopridno življenje imenovanega Villona“ v desetletno izgnanstvo iz mesta. Pesnik je zložil še zahvalnico parlamentu in v pripisu zaprosil visoko sodišče za tri dni odloga, da je mogel še zadnjič obiskati svojo ubogo mater in znance ter da se je mogel zadnjič posloviti od vsake pariške hiše posebej, od vsake beznice, od slehernega obraza. Še eno pesem je zložil tiste dni: balado o prizivu, ki jo je posvetil jetniškemu pisarju Garnierju — potem pa je odšel. In ko se je predramilo četrto megleno jutro nad Parizom, ko je zagorela zlata sulica notredamske katedrale v jutranjem solncu, ko je ležala po ozkih ulicah še temna senca in so bile še vse beznice zaprte — tedaj je korakal po eni tistih cest, ki gredo kot zvezdni prameni iz mesta in se vležejo v daljne travnate ravnine, tedaj je korakal po eni tistih prašnih cest mojster Villon in se ni nikoli več vrnil. Kje se je zgrudilo to nesrečno življenje, kdo je bil tisti Samaritan, ki je utrnil poslednjo solzo človeku, kje je kraj, kjer so mu dali poslednjo streho — sama vprašanja, ki bodo ostala vse čase brez odgovorov.

*

In zdaj, ko mora to ubogo Villonovo življenje na tehtnico človeških čednosti, kje bi zdaj našli človeka, ki bi mu dal odvezo? Tudi ko bi našli takega človeka, ki bi ga meril po delih in ne „po suknji“, bi visoka pravda povzdignila svoj glas in bi mu očitala: delomržnost, pomanjkanje osebnega ponosa, pomanjkanje odpornosti, razvratnost, nasilstvo, tatvino, zvodništvo, razbojništvo in še marsikaj. In če bi poklicali Villona samega na odgovor, bi brez olepšanja potrdil in priznal vrsto težkih zločinov in bi še pristavil, da ga je vselej vodilo geslo:

Il n'est tresor que de vivre à son aise!

¹ Prevel dr. M. Pretnar: LZ 1928, str. 282.

Preden pa bi padla zadnja sodba, naj bi sodniki pomislili še tole: Villon je živel v času, ko je veljala pest, ko se je rušil stari svet in se ustanavljal novi, ki bi mu prej ko slej dal drugačno možnost življenja, kakor mu jo je mogel dati čas obubožanih fevdalcev in mladega meščanstva, ki je komaj jelo zbirati materialne vrednote, da jih je moglo kesneje trošiti za duševni luksus. Pomisliti je treba, da je bil Villon žrtev tovarišije, ki ga je potegnila za sabo, a ni imel v svojem siromaštvu in svoji osamelosti toliko odpora, da bi se ji izvil; da je bil stvor krvi, ki se ni dala pomiriti s pobožno pridigo, in naposled, da ga je trla beda — nadloga, v kateri postane vsak človek žival, kadar mu seže dovolj trdo za vrat. In če pogledamo še bolj pod površino, se nam ta grešnost razodene povsem drugače. Villon, četudi je bil tat in razbojnik, ni bil zločinski tip vsakdanjega kova. Bil je tragična eksistenca. Mimo vseh zločinov je bil neizprijen. Dno njegove duše je bilo čisto in neskaljeno kakor kristalno zrcalo. In to skrivnostno zrcalo ga je varovalo, da v svojih zablodah ni otopel in zakrknil. Villon je bil — tako misli Gaston Paris — otrok, majhen, nebogljen otrok, ki je veroval v Boga, v njegovo dobroto, in upal, kadar ga je življenje metalo iz greha v greh, iz temnice v temnico, da se bo na njem izkazala božja vsemogočnost. Bil je otrok, ki ni doumel vsebine bogoskrunstva in je vlamljal v cerkve, plenil cerkveno lastnino ter praznil tabernaklje, pri tem pa je naivno srce govorilo z Bogom, ne po obrabljenih molitvenih formulah, temveč naravnost kakor z dobrim očetom. In ko je bil prav na dnu meunške ječe, je jokal in se rotil, da ne bo nikoli več storil greha, ko pa so se mu odprla vrata in je zagazil znova, se je čudil samemu sebi:

„Je cognois tout, fors que moi mesme.“

Ljubil je svojo mater, ki je pretrpela zaradi svojega sina strašne muke, četudi jo je ljubil, ji ni prizanesel. Ljubil je majhnega človeka, ki ga ni nihče vzel v svoje varstvo, bil je dober in sočuten s tistimi, ki jih je družba pahnila od sebe, kakor pahne razigrana gospoda od svojih obloženih miz zanemarjenega beraškega otroka. Bil pa je v sebi možato pravičen in iskren, kajti kadar je govoril o svojih zablodah, ni iskal praznih izgovorov, imenoval jih je vsikdar s pravim imenom, čeprav je bila beseda trda in robata; ni jih opravičeval, temveč jih je v srcu bolj kruto obsojal, kakor bi jih sodila tačasna nečloveška justica. Ta duša je bila živa, ker je v njej deloval čudežen vzgon in jo dvigal tem jače, čim globlje se je potapljala. Vzgon vesti je bila torej tista sila, ki je pripomogla, da je v nižinah spoznal sebe in svoje napake do dna in da je mogel v svoji ubogi človeški nepopolnosti ustvariti umetnine neprecenljive vrednosti.

(Konec prihodnjič.)

Za mene bili ste eno veseljnost in ti
in vendar, telesa so vedno še govorila;
in kakor da v koži zvenela bi nova čutila,
tako med nama so tekle nevidne vezi.

In zdaj, ko sva skupaj čoln ob čolnu veslala,
se nisva ozrla, a kretnje so valovile,
med tabo in mano polne sile so bile
in ritma najinih rok in ramen sta se dobro poznala.

MOJSTER FRANÇOIS VILLON

A L F O N Z G S P A N

(Konec.)

III

Kakor je zabrisal čas podobo Villonovega telesnega lika, tako je zabrisal tudi njegovo delo, da je danes kakor starinski mozaik, ki je zlasti na obrobni krajih tako poškodovan, da komaj še razločimo prvotne barve in obrise. Drobna knjižica stihov, ki se je po čudnem naključju ohranila, nekaj najdb med zbirkami sodobnih poetov in dve, tri letnice, ki jih je pesnik sam vplel v svoje verze — to je do malega vse, kar vemo o Villonovem pesniškem delu, ki šteje vsega skupaj malo nad tri tisoč verzov. Za sporočilo Villonove ostaline gre zahvala bolj pesnikovim anonimnim prijateljem kot njegovi literarni ambiciji in prizadevanju, da bi zapustil svojo umetniško dediščino kesnejšim rodovom. Leta 1489. — vsekakor že po Villonovi smrti — je namreč izšla prva zbirka njegovih verzov, ki so jo objavili pesnikovi prijatelji bodi po kakem zdaj izgubljenem rokopisu, bodi po kakih prepisih. Ta zbirčica je obsegala „Veliki testament“, „Dodatek k testamentu“, „Žargon“, „Mali testament“ in še nekaj neurejenih stihov in balad ter je bila edina podlaga vsem kesnejšim izdajam, ki so morale pretrpeti kakih sto bolj ali manj vestnih redakcij in kaj vem koliko različnih razlag. Dejstvo je — značilno dejstvo za življenje skitalca —, da dozdej še ni nihče našel niti ene same pesnikove svojerodne vrstice. Skeptik torej res nima nikakega dokaza, da je delo, ki ga pripisujejo Villonu, res takšno, kot je poteklo izpod stvariteljske roke. Zato tudi ni nič presenetljivega, da se pojavljajo zdaj, zdaj zbirke s senzacionalnimi odkritji, a se naposled razodene, da niso ta „odkritja“ nič drugega nego gole domneve, literarne invencije in celo falzifikati, ki izvirajo iz osebnega kulta in hočejo z vsemi sredstvi priboriti pesniku priznanje in ugled ali pa poudariti izvestni značaj

njegovega dela. Nam pa se zdi tak trud odveč, ker vemo, da vidi oko današnjega človeka tudi na torzu sledove prave stvariteljske veličine. Tudi če je Villonov obraz zavil v skrivnostno temo, tudi če je njegovo delo le na srečo ohranjen fragment, priča ta fragment, da ga je ustvaril genij, ki je daleč presegel svojo literarno okolico in vrgel impozantno svetlobo čez pet stoletij — prav v današnje dni.

Villonova umetnost stoji na razpotju dveh historičnih vekov, prav na pragu velike revolucionarne periode, ki je obsegla vsa polja človeškega duševnega udejstvovanja in sprožila prevratna gibanja celih stoletij po vsej tedaj kulturno živi Evropi. Take prevratne epohe so razvojne faze univerzalne kulture, v katerih se tvorne sile človeške družbe usredijo do največjega napona, da izvojujejo zmago novim, višjim življenjskim vrednotam. Take prilike združijo vsa napredna prizadevanja kakega naroda in rodijo grandiozne znanstvenike, državnike, mislece in umetnike. Nasprotje temu: izraz stagnacije, ki je prav tako periodično število v razvoju človeške vrste, pa je larpurlartizem, ki se pojavi vsakokrat, ko se prevratna nihanja umirijo, in je znak, da se je kultura neke dobe preživela.

Tako kaže ta doba dvojni obraz. Sholastika, fevdalizem, viteška umetnost: vsebina preteklosti; humanizem, meščanska politika in kultura: termini bodočnosti. Fevdalna pripovedna in lirična poezija, ki sta dosegli v prejšnjih stoletjih svojo apoteozo, sta se nagnili globoko čez zenit, zašli v popolno dekadenco in se izživljali v golem epigonskem formalizmu. Dogmatična poetika Eustacha Deschampa je pritisnila pesniški zanos k tlom in iskala le še možnosti novih formalnih variacij. Pesniki žrtvujejo vse duševne napore tehniki verza in uganjajo s poezijo vrtoglave besedne akrobacije. Literarni stil je izraz zavestno iskanih težkoč: namesto preprostega stavka se košati zavita perioda, polna papirnatih metafor. Fevdalni poet je sploh pozabil govorico ljudstva in se ni znal izražati več naravnost. Sleherno misel je zavil v prejo učenih alegorij, ki so bile natrpane z mitološkimi okraski in s terminologijo iz vseh področij sodobne znanosti. Pesnik je izgubil vsak kontakt z življenjem tako, da o spontanem doživetju sploh ni več govora. In taka poezija je s svojimi lepimi, galantnimi lažmi dolgočasila plemiško gospodo dolgih dve sto let. Poslednjo razkošno revijo propale fevdalne umetnosti je vprizarjal v času Villonovega življenja burgojski dvor po svojih galerijah in knjižnicah. — Druga literarna struja, ki si je v teku XIV. in XV. stoletja — izza prvih slutenj pesnika-meščana Rutebeufa — utirala pot in se bolj in bolj razlivala med ljudstvo, je bila pesem meščanov, rastoča iz živih tal, zmožna, da s svojo vitaliteto asimilira

bogastvo tradicij. Vsekako se je morala prav v drugi polovici XV. stoletja izvojevati borba med označenima strujama, v kateri je odločil zmago mojster Villon zoper Charlesa Orleanskega. Poteka te borbe danes, žal, ni mogoče več obnoviti, ker manjka za to potrebno gradivo, vendar pa sodim, da je čas Villonovega bivanja pri knezu Orleanskem, če že ne trenutek zmagoslavja nove umetnosti, pa vsaj velevažen dogodek v razpletu borbe za osnovni umetniški princip lirike: pristnosti in neposrednosti.

Zgodovina književnosti ne pozna primera, da bi zrasla kaka pesniška individualnost brez vplivov tradicije, ker bi bil tak primer biološko nemogoč. Tudi Villon je imel svoje vzornike, ki jih tupatam omenja, dasi je priporočati pri iskanju vplivov veliko opreznost, ker je bilo tedanje leposlovje pred izumom in razširjenjem tiska splošno zelo težko dostopno, ker so bili redki, dragoceni rokopisni primerki v aristokratskih knjižnicah pod strogo zasebno zaporo. Najbolj vidna je odvisnost Villonove poezije od sodobnih pesniških stvaritev v oblikovnem oziru, ker se pesnik vseskozi zadovoljuje z okostenelimi huitaini — nekakšnimi francoskimi oktavami, ki jih je uporabljal zlasti Alain Chartier (1390? do 1449?) —, dalje rondeli in baladami ter nikjer ne pokaže volje, da bi se formalno osamosvojil, da bi iskal za novo vsebino tudi novih oblik. Nasprotno: ustaljena formalna konvencionalnost, značilna za vse starejše literarne epohe, ga je silila, da je oblikoval po starih principih, vendar je dosegel zlasti v baladi² sijajno ravnotežje med obema elementoma. Drugi vir, ob katerem se je osveževala Villonova poezija, so bile anonimna poezija, ki je živela med ljudstvom in med študenti v podobi raznih veselih popevk, in dramatične predstave. Pomembno sled so morali zapustiti še tisti osmerovrstičniki, ki smo jih omenili v zvezi s fresko „La Danse Macabré“. Vsi ti vplivi pa so mogli biti le bolj mehanični, zunanji in značilni zlasti za zgodnjo Villonovo poezijo. Načelna razlika med sodobno poezijo in Villonovo umetnostjo pa je v tem, da je Villon prvi v evropski liriki dosledno uveljavil poudarek subjektivnega doživljanja. Villonovi verzi so postali izraz neposrednega dojemanja sveta in niso več konvencionalne moralne teze. Odprle so se mu oči in zagledal se je v svet kot diferencirani individuum, medtem ko je

² Beseda „ballade“ je bila tačas le oblikovni pojem. Obravnavala je vse mogoče motive v stalni obliki, ki je štela (navadno) po tri osmerovrstične kitice s prestopno, somerno rimo (a b a b c b c), s stalnim refrenom na koncu vsake kitice in s sklepnim pripisom (envoi), ki je bil naslovljen na „princa“ — atavističen privesek, spominjajoč na pesniške akademije iz časov trubadurske lirike, kjer je prisojal nagrade za najboljše pesmi „Princ de Puy — Notre Dame“.

srednjeveški viteški lirik pel na usta nekega imaginarnega, shematičnega, brezosebnega človeka. Zapel je novo pesem osebne radosti in bolečine, ljubezni in sovraštva, vere in obupa. Vsaka misel nosi pesnikov osebni značaj, vsako čuvstvo je resnica sama, beseda pa je krepka in možata, četudi včasih tožeča, preklinjajoča ali pa zasmehljiva. In ni literarna ničemurnost, če srečujemo v njegovih pesmih tolikokrat pesnikovo ime ali pa prozorno signaturo v obliki akrostiha, pač pa je to borbena, programatična napoved čistega lirizma, ki ga uvaja mojster Villon v moderno evropsko književnost.

Težko je dandanes uvrstiti Villonove pesmi po časovni zaporednosti in pokazati na podlagi takega pregleda pesnikov umetniški razvoj. Pač pa je možno prikazati njegovo delo po tejle stilni klasifikaciji: zgodnje balade iz pesnikovih šolskih let, potem balade pesnikovega dozorevanja in naposled obe zaokroženi kompoziciji „Lais“ (ali „Mali testament“) in „Veliki testament“.

Dve baladi, ki segata nedvomno v Villonovo šolsko mladost: balada, ki jo je zložil Robertu d'Estoutevilleu, da jo je veljak poklonil svoji mladi soprogi Ambroziji de Loré, in „Balada o dobrem nasvetu“, kažeta, da je bil pesnik spočetka tesno zraščten s srednjeveško literarno tradicijo. Prva, naročena, polna bledih ljubavnih fraz in težkega slavnostnega patosa, druga poveljučujoča čednostno življenje, obe pa težki kakor nekvašeno testo — saj se mu tak patos tudi v kesnejših letih ni nikoli prav posrečil — in nabiti s priučeno šolsko modrostjo, torej tisto, ki jo je življenje kmalu tako brutalno postavilo na laž. Izraz osamosvajanja in usmerjanja v realistično estetiko je vrsta tako zvanih enumerativnih balad, ki naštevajo in vzporejajo vsemogoče pojme in podobe (ker bi rade v hipu zajele svet, ki je tako poln drobnih posameznosti) in se celotni dojem kontrastira v poanti refrena. Primitivno kompozicijo in meditativno razgibanost teh balad pa že prešine tuintam bistra domisljica ali plah plamenček, ki bi rad presvetil mrakove življenjskih resnic in pesnikovih slutenj. Take balade so n. pr. „Balada o lepih Parižankah“,³ „Balada o opravljenih jezikih“, kjer našteva pesnik z veččino alkimističnega čarovnika razne medicine, ne da bi bil v izrazu količkaj gosposki, kot protistrup zoper obrekljivost, „Balada o majhnih rečeh“ itd. Neprimerno umetniško stopnjevanje pa se pokaže tam, kjer pesnik seže z obema rokama v življenje brez vsakršnih meditacij, iztrga iz njega podobo in jo postavi na tla kot umetniško pregneteno resnico. Te slike so kakor čudoviti portreti kakega Jeana Fouqueta, ki bi hoteli sto-

³ Prevel dr. M. Pretnar: LZ 1928., str. 293.

piti s platna spet nazaj v življenje in spregovoriti o nekdanjih časih. Balada, ki jo je zložil svoji materi za molitev, ne bi mogla lepše predstaviti uboge, stare, nevedne ženice, ki v svoji naivni religioznosti ogleduje cerkvene podobe, se veseli z blaženimi dušami, strmečimi v božje obličje, in sočuvstvuje s trpljenjem v večnem ognju. Molitvica pač nima primera v svetovni religiozni liriki. Zanimivo nasprotje tej pesmi je „Tožba uboge orožarke“, ki se je postarala in motri kot v zrcalu svoje velo telo, ki je nekoč begalo moške: „menihe, trgovce in cerkvene dostojanstvenike“, naposled pa ga je užival in ponižal mlad razuzdanec; starka premišlja ob ognju čepé svojo mladost in čaka, da jo bo smrt rešila sive betežnosti. Ne le, da je obnovil skoro vsako gubo na tej akti študiji, pokazal je hkrati, kako ljubi realnost, kako ljubi življenje, ki bi hotelo ostati večno lepo. Nekak šolski primer za Villonovo balado, ki ga srečujemo po vseh antologijah francoske lirike, je „Balada o damah preteklih časov“, ki je po kompoziciji še vedno naštevajoča in pričara spomin na razne pozabljene lepotice kot so Flora, Thais, Heloisa, kraljica Blanche, še celo Devica Orleanska, ter meditira, kako je splahnela vsa ta lepota, kako je utonila kot odmev nad ribnikom in skopnela kot lanski sneg. Oblikovna čistost, harmonija podob in enostavnost izraza so resnične vrednote te pesmi, ki po pravici velja za eno najčistejših Villonovih umetnin. A takoj nato preseneti robustna balada o „Debeli Margoti“, kjer popisuje divji zakon s to blodnico, svoje zvodniško življenje: kako je stregel raznim klijentom, izsiljeval od dekleta izkupiček, se priporočal za obiske, užival sam njeno ljubezen, ter priznava:

„jaz sem zvodnik ...“

ne meneč se za sodbo ljudi in za moralo, ki nimata mesta

„... en ce bourdel où tenons nostre estat“.

In potem portret zavaljenega kanonika (Les contretictz de Franc-Gontier), ki se je raznežil v naročju svoje mlade priležnice Sidonije, portret rajnkega pijanca Jeana Cotarda (Ballade et oraison), katerega dušo priporoča v varstvo Noetu, Lotu in krčmarju na „kani galilejski“ svatbi — trem svetopisemskim pijancem —, kako se je krčevito oklepel vrča, se zibal domov, včasih omahnil v jarek in še vedno tožil: „Jo, kako imam suho grlo“, so neprecenljive portretne skice genialnega stvaritelja. Osebno doživljanje pesnikovo se izraža najprej v baladi, ki jo je ustvaril za pesniško tekmo v času bivanja na dvoru pesnika Orleanskega. V takih okoliščinah se je moral seveda nekoliko prilagoditi zahtevam finega esteta, ni pa mogel zadržati curka krvi tedaj, ko je živel v pregnanstvu

z zavestjo, da je tujec na domačih tleh. Pesem, ki je po besedi in patosu gosposko tuja, poje o globoki melanholiji ob spoznanju svoje zavožene poti. Te tekme se je udeležilo še 11 drugih pesnikov, katerih pesmi so vse ohranjene v rokopisni ostalini vojvode Orleanskega; žal le, da ta zbirka ni dostopna, ker bi se s primerjanjem prispevkov morda razodeli važni izsledki ne le glede kvalitete, temveč zlasti glede Villonove vloge v borbi za sprostitev osebnega pesniškega izraza. Od pesmi, ki so nastale za pesnikovih blodenj križem Francije, sta najznačilnejši že omenjeni pesnitvi iz meunške ječe, namreč epistola prijateljem in „Pogovor srca in telesa“, obe torej iz časa, ko ga je zgrabila usoda z vso brezobzirnostjo, ga vrgla v brezupno temo škofovih zaporov in mu dala priliko, da se zagrebe vase, da pretehta smisel svojega življenja. Rezultat teh misli — strašna depresija — je naravnost presunljiv. Na dnu jetniškega stolpa se spominja svojih deklet, prijateljev, vse pisane družbe potepuhov in plesalcev ter jih prosi, naj ga v tej samoti, ko ne leži več pod cvetočim brestom, temveč na golih tleh in gloje suhe skorje kruha, nikar ne pozabijo. V „Pogovoru“ pa si brez prizanašanja izprašuje vest, ki mu očita lahkomišelnost, razum išče mukoma opravičila in zvrča krivdo na usodo, a tedaj mu vrže vest v obraz: zabloda! sam priznaš, da si slabič, suženj svojih strasti, ki se jih zavedaš šele tedaj, ko te zadene kazen. S čudovito psihološko fineso prikazuje pesnik trenutke, ko se oglasi vest in potrka na bolečino, ki komaj izgoreva sama v sebi, človek pa je zakrknjen, tiplje za izgovori, se izogiblje resnici, naposled pa vendar podleže in prizna etični zakon o pravični kazni. To je borba dveh sestavin življenja, večna borba materije z duhom, ki jo je pesnik zajel z vso prepričevalnostjo naravnost iz svojega strašnega doživetja.

Še značilnejša za Villonovo poezijo sta oba testamenta, ki po originalni zamisli nimata primere. Zbirko, ki jo je napisal Villon leta 1456. pred odhodom iz Pariza, je pesnik naslovil „Lais“, a so jo prijatelji že za pesnikovega življenja prekrstili v „Testament“. Naslov je popolnoma v skladu s koncepcijo dela, ki predstavlja res pesnikovo oporoko. Spčetka pravi, da odhaja iz Pariza in ker je življenje tako negotovo, da ne ve, ali se bo še kdaj vrnil, zato določa v naslednjih osmerovrstičnikih svoje poslednje želje ter zapušča znancem razne spomine. Tako je prikazal v „Laisih“ bogato galerijo sodobnikov, ki jih označuje v dveh, treh potezah. In ker imajo volila po večini namen, da smešijo namišljene dediče, siplje pesnik s široko kretnjo veljaka stvari, ki jih je v resnici imel, kot n. pr. sloves, škornje, srajco, kodre, bodalo, spomin, akademski naslov — pa tudi stvari, ki jih ni imel ali pa so bile javna

last: pse, 100 zlatnikov — a brž pristavlja, da ne ve, kje jih bo vzel, pariške beznice, vešala, neko razvalino, izveske po hišah itd. Duhovite zbadljivke so imele v onem času nedvomno velik uspeh, ker je pesnik z dobrohotno ironijo zbijal šale na račun znanih oseb; danes pa so po večini obledele. Tem bolj pa so dragocena ona mesta, kjer govori o sebi, o svoji nesrečni ljubezni, o svoji revščini itd. — Domneva, da so prijatelji napotili pesnika k zasnutku „Velikega testamenta“ s tem, da so potvorili naslov zbirke, je več ko verjetna. Razmerje med obema zbirkama se kaže prav kot odnos med konceptom kakega dela in med njegovo končno izgradbo. Značaj oporoke je v „Velikem testamentu“ neprimerno podčrtal in vpel vanj vrsto podrobnih pravnih klavzul — saj je bil nekoč na najboljši poti, da bi postal kak veljaven notar —, kako naj se njegove poslednje želje izvršijo. V smrtni slutnji, vedoč, da je bolan, a ne tako na telesu kakor bolj na mošnjiču, dela bilanco svojega življenja in premoženja ter zapušča dušo: sv. Trojici, telo — materi zemlji v upanju, da črvi itak ne bodo imeli kdo ve kako slastne večerje, in nato volila: plašč, bodalo, psa, vitrihe, knjižnico, drobiž, potem pa še: odpustke, ki jih je prinesel iz Rima, pravice pariškega meščana, koncesijo dvema vlačugama, da otvorita javno šolo za izvrševanje njune obrti, nekoga pooblašča, naj plača krčmarjem neporavnani zapitek, zarjavelim devicam pa zapušča tisto, kar po nemarnem trošijo Kartuzijanci in Celestini, in tako ima za vsakogar kaj, če ne drugega, pa vsaj kako balado. Na ta način je vpel v „Testament“ vrsto balad in več rondelov ter jih vtihotapil v strnjeno vrsto osmerovrstičnikov tako, da je kljub enotni kompoziciji vsebinsko in oblikovno razgibal zbirko. In ko je pesnik obrnil vse svoje žepe in razdal, kar je imel, zaključuje svojo oporoko in določa podrobnosti glede pogreba; kdo naj skrbi za sveče ob mrtvaškem odru, kdo nosi mrtvaški prt. Za svoje počivališče si je izbral cerkev Sainte-Avoye, ki je bila edina v Parizu, kjer ni bilo mogoče pokopati mrliča, ker se je nahajala nekje v prvem nadstropju; dalje prosi, naj na grob ne polagajo kamna, naj narišejo na zid s črnilom pesnikov portret in pripišejo tale epitaf:

V svojih čevljih tu počiva
 ubog študent, zanikarn kujon,
 njegove smrti je ljubezen kriva,
 imenoval se je Francois Villon.
 Niti razora zemlje ni premogel,
 kar je imel, je vse razdal:
 svoj hlebec, postelj, še celo bokal —
 Ta vzdih zmolite — pa bo prav.

In zaljubljeni naj zmolijo zanj še tale rondo:

Daj večni mir mu, milostni gospod,
in večno luč in žegnana nebesa,
živel je lačen — vedi vrag od česa —
saj včasih niti česna ni dobil pod zobe.
Bil gol je po temenu, bradi in povsod —
na svetu tak ko puhla pesa.
Daj večni mir mu, milostni gospod!

V eksil prisilila ga je strogost,
nesreča bila ga je po zadnji plati,
prizival se je, skušal se oprati,
a kakor bob ob steno bil je ves ropot.
Daj večni mir mu, milostni gospod!

S tem je nekako zaključen okvir oporoke. Zbirka pa ima med tistimi 173 osmerovrstičniki še nekatere sijajne zastranitve, kjer se pesniku razveže jezik in govori o sebi, o revščini, o ljubezni, o življenju, o smrti in še o marsičem drugem. V prvi tretjini kliče najprej božjo kazen na glavo škofa Thibauda, ki mu je storil tako krivico in mu preskopo meril kruh, potem povečuje kralja Ludovika XI., ki ga je rešil ječe, ter mu želi srečo, modrost, sloves, starost in dvanajst krepkih sinov. Omenja nesrečo, s katero ga je udaril Bog, ki pa vendar ni pustil, da bi grešnik umrl brez pokore, govori o svoji revščini, ki ga je pahnila v nesrečo in vplete zgodbo iz Cicerona o makedonskem kralju Aleksandru in o piratu Diomedu, ki so ga privedli v verigah pred kralja, da bi bil sojen zaradi razbojništva. A ko stoji razbojnik pred kraljem, ga ta vpraša, zakaj je bil pirat, ujetnik pa mu odgovori: Zakaj mi praviš pirat? Mar zato, ker sem se v potu svojega obraza pehal za vsakdanji kruh? O, ko bi imel jaz toliko vojščakov kot jih imaš ti, bi bil tudi jaz imperator, tako pa sem razbojnik, zakaj:

„Necessité faict gens mesprendre.
Et faim saillir le loup de boys.“

(*Gr. Test. Huit XXI.*)

Potem obžaluje svojo lahkomiselnost mladost, ki jo je zapravil s pohajkanjem z dekleti in ki mu je potekla kot tkalcu nit; prijatelji so gospodje, drugi spet berači, ki vidijo kruh samo še po izložbah; nato sledi tožba o nizkem pokolenju, o revščini, a se hipoma oglasi vagabundski ponos: človek, nikar ne toži, tudi če nimaš tega, kar ima Jacques Coeur; bolje, da si odet v raševino, kakor da bi trohnel v dragoceni grobnici. Sicer pa prepušča ta vprašanja teologom, ker meni, da se ne

spodobi, da bi se navaden zemljan ubijal ž njimi. Ko se domisli rajnega očeta, se zamisli in spozna, da je smrt tista pravica, ki izravnava krivice in razlike, in da bo vsak zemljan pačil svoj obraz, ko ga bodo oblivala smrtne srage — strašna slika umirajočega človeka, kj blede in trepeče pred veličastjo smrti. — Še eno zastranitev je treba omeniti, namreč ono o smrti, ki se mu je spočela na pokopališču. Med volili zapušča Villon slepcem svoje naočnike ter jim naroča, naj gredo na pokopališče in tod iščejo v onih skladovnicah okostij lobanje poštenjakov in naj jih odbero od lobanj nepoštenih ljudi. Kaj vse veselje in vse naslade!? Sreča mine, greh ostane. Kdo bo našel v teh gorah lobanjo škofovo, kdo siromakovo? Nekdaj so se te glave klanjale druga drugi, zdaj pa so pomešane med seboj, vseeno, kdo je gospod, kdo hlapec — nad kopo okostnjakov se je zgrnila poslednja enakost! Za zaključek „Testamenta“ je dostavil še dve baladi: balado, v kateri prosi odpuščanja vse ljudi, in „Balado, ki naj služi za sklep“. Zlasti v poslednji se še enkrat razplamti vsa pesnikova prešernost, ko jemlje slovo od tega sveta in izpije na dušek čašo črnine za lažjo smrt. — „Veliki testament“ je ogromna kreacija genialnega duha, njegova vsebina je simbolično volilo, s katerim nam zapušča kot v čudovitem relikvariju svoje srce, čisto, toplo srce, prav takšno, kot je utripalo v oni burni davni.

Po „Velikem testamentu“ je napisal Villon še „Žargon“ — šest balad o francoski rokovnjaščini, namenjenih svoji razbojniški tovarišiji, ki so danes že skoraj popolnoma nerazumljive, in še tri druge balade: „Prošnjo na parlament“, „Balado o apelu“ in „Epitaf v obliki balade, ki jo je zložil mojster Villon sebi in svojim pajdašem, preden bi jih imeli obesiti“, ki smo jih omenili med biografijo, ter morda še kaj, kar se pa ni ohranilo.

A iz kakšnih miselnih kali je mogla zrasti taka poezija?

Ključ v to skrivnost nam je dal pesnik sam v roke v svojem „Velikem testamentu“. To je miselnost, ki jo je prvi smelo izrazil poet Jean le Meung: kult narave, kult življenja, zemlje, človeka in razuma. Sholastika je imela za te stvari skopo besedo. Dva elementa sta živa: rojstvo in smrt, ki vedno balansirata in vzdržujeta univerzalno ravnotežje. Edina sila, ki zmaguje smrt, je ljubezen, ta večni vir življenja. Kdor greši zoper ljubezen, greši zoper naravo in zoper Boga. Edini etični kriterij je narava — tako ukazuje razum. Slediti naravi, je čednost, vse drugo je greh! Odtod ta videz materialističnega epikurejstva, ki izzveni kesneje v Rabelaisjevem geslu: Fais ce que voudras. Tudi pogled na družbo, izhajajoč iz naravne etike, je povsem revolucionaren, ker ne priznava ne privilegiranih razredov ne posameznikov. Razum pozna le

eno neenakost, to je tisto, ki razlikuje ljudi po fizični moči, inteligenci in izobrazbi. — Iz iste misli ustvarja novi poet svojo estetiko. Narava je edini princip lepote. Narava je neusahljiva fontana, polna lepega. Zato ustvarjaj le iz realnosti, ki jih doživljaš in ki te obdajajo. Prvotna neizprijenost jezika, ki ima za vsak pojav točno določen pojem, ni rabila opisovanj in epitetov. Pesnik vidi konkretno realnost in si prizadeva, da bi ustvaril umetniški videz realnosti, zato priključuje pojav z golim imenom, zato govori v čistih samostalnikih in glagolih. — Kaj pa na vse to dogma? Tak naturalizem je v očitnem nasprotju s cerkvijo, ki postavlja za etični ideal askezo, torej nekaj, kar je zoper naravo. Satira na menihe, ki živijo od brezdelnega beraštva — naravni zakon ukazuje: delo —, ki propagirajo celibat — naravni zakon zahteva: ljubezen —, saj to je resnična herezija, ki vodi meščanskega filozofa vedno dlje od cerkve. A kdo je tedaj mislil tako daleč? Človeč je bil veren, branil je evangelij, bolj je bil veren kakor je dandanašnji. Saj se tudi oni teologi XVI. stoletja, ki so si prizadevali reformirati rimsko cerkev na osnovi evangelija, niso zavedali posledic, pa so zadeli ob načela organizacije, da je prišlo do globokega razkola. Misel! Avtonomni razum! Prosta misel, na dnu duše pa živi Bog! No, saj smo vendar prav na pragu reformacije.

Seveda Villon ni bil nikdar ne filozofski sistematik ne filozof, še manj pa teolog. Kdo, če ne on, ta nemirni skitalec, se bo laglje priznaval za spoznavalca narave? Bolj kot uravnovešeni razum, ga je gnalo čuvstvo k češčenju življenja. Ta neugnana življenjska sila, ki se ni dala usmerjati od zunaj, kaj šele udušiti, je drla naprej preko vsake avtoritete in pristala naposled v pravi anarhiji. Suvereni duh, zaveden svoje neizčrpne tvornosti, je lomil vsevprek miselne pregrade, da je manifestiral svojo elementarno bitnost. Tam zunaj, kjer se je vzpenjala cesta čez obzorje, kjer je prepevalo široko nebo, tam, edino tam je mogel rasti genij. Zdravje, da bi ga prodal kdo ve kateremu prekupčevalcu, in življenje: „Pour ung plaisir mille douleurs“ — to vam je bil Villon.

Villonova lirika ne vpliva z obsegom, z videzom, temveč z zgoščenostjo, z globino. Njegova umetnost stoji na tleh. Kaj dantejevska transcendenca! Kaj petrarkistična fikcija! Svet, realen svet v vsej njegovi milini in krutosti, pesnikova okolica, predvsem pa on sam: človek v svetu, to ga je zanimalo. Realnost se mu je kazala kot realnost, in to je hotel pokazati v svoji umetnosti. Saj ima vendar resnično, golo življenje toliko vsega, kar lahko dvigneš in pokažeš kot lepотно vrednoto. A nekaj presenetli: Villon nima smisla za pokrajino, komaj za kričečo

barvo; zato pa vidi obliko, gibanje, dogajanje in se giblje s ploskve na ploskev ter razodeva zdaj lepoto dogajanj v svoji duši, zdaj lepoto zunaj med ljudmi. Osredje vsega Villonovega dela je človek v radosti, v ponižanju, v nasladi, v grehu in v molitvi, v vseh odtenkih njegovega čuvstvenega življenja. In ženska? Telo, naročje, v katerem sanja narava svoje velike sanje o večnosti.

Nasproti pa stoji smrt: strašen fantom, ki razdira življenje in uničuje najvišjo dobrino. Tu je še enkrat vidna tista jeklena vez, ki priklepa pesnika na zemljo. Grozo, ki opravlja svoje strahotno razdejanje in ne prizanaša ne mladosti ne starosti, ne bogastvu ne siromaštvu je upodobil mojster Villon zdaj v obrazih starcev in stark, zdaj v bolečini, ki jo povzroča izguba najdražjega bitja, kakor v naslednjem rondelu:

Smrt, zdaj tvojo strašno krutost obtožujem!
 Povej, zakaj si ljubico mi ugonobila?
 In da bi svojo nenasitnost utešila,
 še proti meni svoje bele roke prožiš?
 Kako gube se dnevi mi v praznoti!
 Kaj ti biló življenje njeno je napoti,
 Smrt?

Bila sva dva, iz enega srca goreča.
 Če si mi vzela njo, uniči tudi mene —
 brez nje življenje moje nima cene,
 kot mrtva slika sem, strmeča s stene,
 Smrt!

zdaj spet ob pogledu na umirajočega človeka, na grmado okostnjakov in naposled v silnem prividu šestih obešenjakov (ki ga podajam v prepsnitvi):

Telesa nam je dež opral,
 temno jih je ožgalo solnce,
 gavrani so oči nam izkljuvali,
 obrvi naše so raztrgali in brade,
 a drob so nam raznesle sove.
 Nikjer nikoli nimamo pokoja,
 večerni veter nas po mili volji
 ziblje zdaj sem, zdaj tja,
 ko trhle veje smo na golem drevju.
 O bratje, ne hodite naših potov —
 prosite mar Boga v imenu Jezusa,
 naj vsem nam prizanese. Amen.

In še ena sestavina njegove umetnosti človeka iznenadi: Villonov etos. O tem, kako se je zavedal svoje nepopolnosti: „De tous suys le plus imparfait“ pravi v „Velikem testamentu“ (Huit XXXIII.), kako

je korigiral zablode s tenkočutnostjo svoje vesti, smo že govorili. V tej zvezi nam ostane le še njegov odnos do sočloveka, torej tisto vprašanje, ki je zavedlo Nemca P. Zecha, da ga je postavil na čelo modernih proletarskih pesnikov. Villon je bil poet človeka in je moral prej ali slej opredeliti svoj odnos do družbe. Menda ga ni vodilo edino nizko poreklo, da je našel toplo sočutno besedo za malega človeka, pač pa nova miselnost, ki je imela smisel tudi za taka vprašanja. A še bolj ko navedena momenta je morala biti v človeku samem čudna težnja, ki ga ni dvigala, temveč ga vlekla vedno nazaj med deklasirance. Kako nesodobno je doživljal poet socialno tragiko, n. pr. kake vlačuge, se pokaže na primeru, ko govori o prostituciji in odkrije izvor tega človeškega ponižanja v socialnih ureditvah. Prav tako obsoja skopuštvu, lakomno kopičenje premoženja pri ljudeh, ki jih imenuje „les riches paillards“ in ki žive v brezdelju kot oni kanonik. Vendar pa ne najde iz tega nikakšne rešitve in pravi:

„saj lačnim siromakom le na ljubo
nihče ne bo gorâ premikal.“

(V. I. Huit XVI.)

Takih sentenc o nelojalnosti brezpravnih, o enakosti ljudi pred Bogom, o nemarnem življenju duhovščine, o razkošju nekaterih privilegirancev itd. v Villonovem delu ne primanjkuje. Kljub vsem pamfletom zoper denarnike, zoper vlogo cerkve v tem pogledu, ni Villonovo socialno čuvstvovanje v nikakršni zvezi z modernim socialnim reformatorstvom, vendar pa gre mnenje Francoza Championa predaleč, ko trdi, da je Villonova obtožba socialnih krivic le goli egoizem, ki terja zase to, kar imajo drugi. Vse prej je Villon tudi v tem oziru predhodnik onih tendenc, ki so pokrenile reformacijsko gibanje, ki je v jedru borba zoper akumulacijo rimskega cerkvenega bogastva. Rešitev teh vprašanj je Villon videl edino v smrti, ki izravnava vse razlike na pokopaliških grobljah. Za drugačen odgovor Villonov čas še ni dozorel.

Pesnik Villon do danes nima pravega vrstnika. Njegova pesem je zrasla kot čudovit cvet nekje za plotom skrbno negovanih gosposkih vrtov. Skrivenčeno drevce, ki se je lovilo za zrakom in za lučjo in mu ni nikdar skrbna roka naravnavala vej in prirezovala divjih poganjkov, je pognalo iz trde ledine z neznansko življenjsko silo in razbohotilo cvet, kakršnega požene tuja rastlina komaj vsakih sto, vsakih tisoč let. Ne zakon, temveč izjema o zakonitosti, ki ustvarja kakor za šalo najredkejše in najčudovitejše organizme, jo je poklicala iz tal, da je rasla čisto po svoje, drugače kot rasejo vsakdanja zelišča. Izjema, pravim, je v tej rasti, kakor da je ni zredila ta zemlja, kakor da ne veljajo zanjo

zakonitosti razvoja, in ta izjema ustvarja genije. Villon nima vrstnika. Njegovo pošastno silo sta zaslutila preko dolgih stoletij dva pesnika: A. Rimbaud, ki je že v rani mladosti skušal v posebni epistoli opravičiti Villonovo življenje, in Paul Verlaine, ta blodna duša, ki se je hotela s svojimi najfinejšimi tipalkami dotakniti srca svojega brata. In v zadnjih letih postaja Villon spet aktualen.

Čas zmed in kriz, čas bolestrnega pričakovanja nečesa velikega, neizraznega, ki leži v zraku kot podzavest vesoljnega človeštva, kakor klic po rešitvi — naš čas išče v Villonu spet svojega tolmača. Kaj naj nam tolmači ta pet sto let stari poet? Kaj naj nam pove, da nam bo laže v tem pričakovanju? Mislim, da Villon ne zmore drugega, ko da nam pokaže svoj obraz in svoje srce:

ECCE HOMO!

Ni na videz kdo ve kaj — a je vse, po čemer hrepeni današnji človek, ki je truden mehanizirane brezdušnosti in izgublja iz dneva v dan vero v misijo Človeka na zemlji.

IN SOLNCE JE OBSTALO

ROMAN — FRANCE BEVK (Nadaljevanje.)

Šla je vzdolž drevoreda. Mesec je vzplaval visoko na nebo. Grmenje topov je ponehavalo. Slišati so bili le posamezni strelji iz pušk. Dori so iz skrajnega obupa silile solze v oči. Po stranski poti je prišel vojak z deklico, ki se je vsa naslanjala nanj. Kje je Zofija? Nasproti ji je prišel častnik, ki se je dolgo oziral za njo. Dora se je zdrznila in stekla v senco dreves.

Imela je grozen občutek, da Zofije ne bo našla. Ali naj jo kliče? Ne, ne. Le v njenih prsah je vpilo: „Zofija, Zofija!“ Znova je molila z zmedenimi besedami, ki so se mešale s pridušenim ječanjem strahu . . . Oddaljila se je, pa je nenadoma znova pritekla v bližino hiše. Ali se ni Zofija med tem že vrnila? Počenila je v senco, ni mogla dihati.

Neizogibno: zgoditi se mora nekaj strašnega. Temna usoda, proti kateri se ni mogoče boriti. Ali naj se vrne? Ne, ne. Rešiti mora brata. Lagala bo. Ostudno, a lagala bo . . . Znova se je dvignila in bežala po cesti.

Križpotje. Ozka, temna pot. Izčrpana bi se bila vrgla na tla . . . Nenadoma se je zdrznila. Po poti sta prihajala dva človeka. Ustavila sta se in se poljubila. „Kam se ti tako mudi?“ Doro je objela silna